

Mitä mieltä? Mitä mieltä!

Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä

Mikko Oranen

Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti.
Raportti on tarkistettu versio Lastensuojelun kehittämisohjelmassa ilmestyneestä verkkojulkaisusta.

Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7

Taitto: Timo Jaakola

Paino: Multiprint 2008

ISBN 978-951-9227-45-0

ISSN 1795-2743

Sisällys

Lukijalle	5
Osallisuuden oikeutus	7
Lastensuojelun kehittämisohjelma	8
Mitä osallisuus on?	9
Seitsemän näkökulmaa lasten osallisuuteen	12
Lähestymistavat lastensuojelun näkökulmasta	14
Mitä hyötyä osallisuudesta on?	15
Hankkeen toteuttaminen	17
Tavoitteet	17
Resurssit	17
Kohderyhmä	17
Menetelmät	17
Lasten ja nuorten tavoittaminen	19
Aineisto	21
Aineiston käsittely ja analysointi	22
Tulokset – keskustelujen kuvaus	23
Keskustelujen kulku	23
Keskustelut kokemuksena	26
Tarinoiden luonnehdintaa	27
Ryhmä keskustelun kontekstina	32
Työt ja pojat	35
Lapset ja nuoret	37
Hyvän työn aineksia	39
Osallisuudesta lastensuojelun kehittämisessä	43
Ryhmä osallistumisen väylänä	43
Osallisuus ja eettiset kysymykset	44
Rakenteet ja velvoitteet	46
Mitä mieltä?	46
Lähteet	48
Liitteet	50
Tiivistelmä	56

Lukijalle

Lapset ja nuoret, jotka ovat olleet lastensuojelun asiakkaita, ovat lastensuojelun palveluiden kehittämisen parhaita asiantuntijoita. Tämä raportti on syntynyt *Lastensuojelun kehittämishjelman* (2004–2007) toteuttajien oivalluksesta, että lastensuojelun lapsilla ei ole ohjelman aikana ollut mahdollisuutta eikä rakenteita tulla kuulluiksi.

Monet lait ja sopimukset velvoittavat viranomaiset ja palvelujen järjestäjät kuulemaan lapsia ja nuoria sekä mahdollistamaan heidän osallisuutensa niin itseään koskeissa asioissa kuin suunnittelussa ja päätöksenteossa. Lapsen oikeuksien yleissopimukseen liittyy neljä keskeistä yleisperiaatetta: syrjinnän kieltä, lapsen edun ensisijaisuus, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä velvoite ottaa huomioon lapsen näkemys hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Ensi- ja turvakotien liitto on kehittänyt työtään näiden sopimusten viitoittamalla tiellä jo kymmenen vuoden ajan. Erityisen keskeinen on ollut *Lapsen aika* -projekti, joka nosti lapsen näkyväksi asiakkaana.

Perustuslakimme kuudennessa pykälässä todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Myös kuntalainsäädäntö, nuorisolaki ja lastensuojelulaki määrittelevät lasten ja nuorten oikeuden osallisuuteen ja velvoittavat lasten ja nuorten kuulemiseen.

Osallisuutta voi edistää eri tavoin. Koulujen tehtävä on tukea aktiivisen kansalaisen kasvua ja antaa valmiuksia toimia demokraattisessa yhteiskunnassa. Oppilaat voivat vaikuttaa koulun ja oppilaiden yhteisiin asioihin oppilaskunnassa. Monet järjestöt ja yhdistykset tarjoavat vaikuttamisen kanavia. Valtion eri hankkeissa on ollut tavoitteena luoda uudenlaisia toimintamalleja ja nuoria osallistavia käytäntöjä sekä edistää heidän vaikutusmahdollisuuksiaan kunnissa. Internet tarjoaa mahdollisuuden kertoa mielipide mitä erilaisimmista asioista yhteiskunnassa.

Kymmenet tuhannet lapset ja nuoret saavat lastensuojelun avo-, laitos- ja jälkihuoltopalveluita joka vuosi. Jokaisessa kunnassa on lapsia, joiden perheet eivät pysty tukemaan lasten kasvua ja kehittymistä ja joiden elämään yhteiskunta joutuu puuttumaan. Miten näiden lasten ääni kuuluu palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa? Miten he ovat tulleet kuulluiksi, jos ei oteta huomioon lain velvoittamaa kuulemistä? Miten he ovat olleet osallisia omaa elämäänsä koskevilla päätöksillä ja niiden toimeenpanossa? Mitä mieltä he ovat lastensuojelusta ja sen toimintatavoista?

Ensi- ja turvakotien liitto, osallisena *Lastensuojelun kehittämishjelmassa*, haluaa antaa äänen lastensuojelun palveluita saaneille lapsille ja nuorille eri puolilla maata. Lapsille ja nuorille, jotka kysyvät haastattelijalta: ”Ihan tosissaanko minulta kysyt?” Ei enää riitä, että lapsia ja nuoria kohdellaan asiakkaina ja subjekteina, nyt on aika kohdata heidät asiantuntijoina omassa asiassaan ja käyttää heidän näkemyksiä lastensuojelun kehittämisessä laajemmin.

Ritva Karinsalo
Toimitusjohtaja

Osallisuuden oikeutus

Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävässä yhteisössä on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallistuminen perheen, suvun, oman asuinalueen ja muiden elämäntilanteeseen kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden rakentaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän (Bardy, Salmi & Heino 2001, 125). Kyse on siis yhdestä kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. Osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä.

Oikeus osallisuuteen on myös yksi Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämistä perusoikeuksista. Lasten huomioiminen tässä suhteessa on nähty niin tärkeäksi, että julkisen vallan käyttäjät on velvoitettu takaamaan lapsille mahdollisuus osallistua ja ilmaista mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12. artikla). Koska Suomi on mukana sopimuksessa, myös kansallinen lainsäädäntömme velvoittaa lasten huomioimiseen. Perustuslain (731/1999, 6. §) mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lastensuojelulain (683/1983, 7. §, uusi laki 417/2007, 8. §) mukaan lasten tulee saada osallistua, paitsi itseään koskevien asioiden käsittelyyn, myös palvelujen kehittämiseen. Lapsille ja lapsiperheille tarkoitettujen palveluiden kehittämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Nuorisolain mukaan (72/2006, 8. §) nuorille* tulee järjestää mahdollisuus osallistua nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn ja heitä on kuultava nuoria koskevissa asioissa.

Lainsäädännön perusteella lasten ja nuorten tulisi saada olla mukana rakentamassa, kehittämässä ja arvioimassa heille tarkoitettuja palveluja. Monilla yhteiskunnan alueilla onkin luotu osallistumiseen käytännön rakenteita. Opetushallituksella on laaja Nuorten osallisuushanke, jonka tarkoituksena on kehittää pysyviä käytäntöjä ja toimintamalleja nuorten osallisuuden edistämiseksi. Viisivuotisessa hankkeessa on mukana kaikkiaan 70 kuntaa. Paikallisissa hankkeissa lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen on ollut yksi keskeisistä teemoista. Siihen on pyritty nuorisovaltuustojen toimintaa käynnistämällä ja kehittämällä sekä luomalla erilaisia vapaamuotoisempia foorumeja, joissa lapset ja nuoret ovat päässeet vuoropuheluun päätöksentekijöiden kanssa (Vehviläinen 2005, 88). Useissa kunnissa on myös tehty lapsipoliittisia ohjelmia, joissa on linjattu lasten ja nuorten osallisuuden keinoja ja mahdollisuuksia. Valtaosa lapsista asuu kunnissa, joissa tällainen politiikka-ohjelma on tehty tai on valmisteilla (Paavola, Rousu & Laiho 2006, 9). Ohjelmien tekemisellä on selvästi ollut vaikutusta nuorten osallistumisen mahdollisuuksiin. Useimmiten osallistumisen väyliä ovat koulu ja edustuksellinen osallistuminen, kuten nuorisoparlamentti tai osallistumisoikeus lautakuntatyöskentelyyn (emt. 22–23). (Lasten osallistumisen kehittämisestä Suomessa esim. Kiili 2006. Lapsipoliittisten ohjelmien arvioinnista Paavola, Rousu &

---

* Tässä laissa nuorilla tarkoitetaan kaikkia alle 29-vuotiaita ihmisiä. Siinä määritelty osallistumisen oikeus koskee siis myös lapsia.

Laiho 2006). Lainsäädännön tuki lasten osallisuudelle on vahva, ja paljon kehittämistyötä on tehty. Tästä huolimatta lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan oikeus osallistumiseen on lapsen oikeuksista heikoimmin tunnettu Suomessa (Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus 2005, 34).

Mikä mahtaa olla tilanne lastensuojelun ja sen palvelujen osalta? Mikäli lasten ja nuorten pitäisi saada osallistua niiden asioiden käsittelyyn, jotka koskevat heitä, tämän pitäisi tarkoittaa myös lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria. Miten hyvin edustuksellinen osallistuminen tavoittaa heidät? Miten kuormittavissa oloissa elävät lapset ja nuoret tulevat edustetuiksi lapsi- ja nuorisoparlamenteissa? Lastensuojelun suunnitelmallinen kehittäminen kunnissa on selvästi harvinaisempaa kuin yleisten lapsipoliittisten ohjelmien tekeminen. (Paavola, Rousu & Laiho 2006, 29.) Mikäli työn suunnitelmalliselle kehittämiselle, seurannalle ja arvioinnille ei ole rakenteita, on myös lasten osallistuminen hankalaa.

Lastensuojelussa oikeutta osallisuuteen on yksittäisten lasten suhteen usein tulkittu juridisesti ja silloinkin kapeasti. Laista on luettu kohta, jossa puhutaan lapsen puhevallasta ja todisteellisesta kuulemisesta päätöksenteon yhteydessä. On ajateltu, että kuulluksi tuleminen on vain 12 vuotta täyttäneiden lasten oikeus. Työkäytännöissä tämä on usein merkinnyt sitä, että 12 vuotta nuorempia lapsia ei ole otettu mukaan työskentelyyn eikä heidän oikeutensa osallisuuteen ole toteutunut. Näin siitä huolimatta, että laki velvoittaa aina selvittämään lapsen mielipiteen ja toivomukset riippumatta lapsen iästä (683/1983, 10. §). Velvoitetta on edelleen vahvistettu tuoreessa lastensuojelulaissa, jossa lapsen osallisuutta on korostettu nimeämällä sille oma luku (417/2007, 4. luku).

Tuntemattomampi on ollut jo edellä mainittu, sekä uudesta että vanhasta laista löytyvä, kohta, jonka mukaan lasten ja nuorten äänen tulisi kuulua vaiheessa, jossa uudistuksia suunnitellaan ja työkäytäntöjä kehitetään. Pykälällä ei ole juuri ollut käytännön merkitystä, sillä lapsia ja nuoria on varsin harvoin kuultu lastensuojelun kehittämishankkeita suunniteltaessa tai palvelujen muutosprosesseissa. Lasten tarpeet ovat määrittäneet yleensä aikuiset ammattilaiset: viranhaltijat, tutkijat, kehittäjät ja konsultit. Mukana ovat siis harvoin olleet edes lasten vanhemmat, lapsista itsestään puhumattakaan.

Lastensuojelun kehittämisohjelma

Lastensuojelun kehittämisohjelma on yksi kansallisen Sosiaalialan kehittämishankkeen (www.sosiaalihanke.fi) yli 20 osahankkeesta. Kehittämisohjelma sijoittuu Lasten ja perheiden palvelujen kehittämisen kokonaisuuteen. Sen tavoitteena on luoda lastensuojelun eri toimijoiden kanssa yhteistyössä ohjelma, joka ohjaa pitkäjänteisesti lastensuojelutyötä. Kehittämishankkeessa on tarkasteltu lastensuojelun prosessin vaiheita, työkäytäntöjä ja kehittämistarpeita kolmessa työryhmässä (alkuarviointi, huostaanotto ja sijaishuolto). Ryhmät ovat kartoittaneet nykytilannetta ja tehneet kehittämis ehdotuksia ohjelman loppuosan toimintasuunnitelman pohjaksi. Työkäytäntöjen tarkastelun lisäksi ohjelmassa on paneuduttu lastensuojelun ydinkysymysten ja linjausten hahmottamiseen, kuntien lapsipoliittisten ohjelmien kehittämiseen sekä palvelurakenteiden hahmottamiseen. Kahden viimeisen toimintavuoden aikana ohjelmassa keskitytään esitettyjen kehittämis ehdotusten toteuttamiseen ja kehittämistyön jatkuvuuden turvaamiseen ohjelmakauden jälkeen. (Lastensuojelun kehittämisohjelma. Toteuttamissuunnitelma 2006–2007.)

Lapsilähtöisyys, lasten osallisuuden vahvistaminen, on noussut yhdeksi Lastensuojelun kehittämisohjelman keskeisistä tavoitteista. Se yhdistää kaikkia työkäytäntöjen tarkasteluun paneutuneita ryhmiä ja on tärkeä myös lapsipoliittisten ohjelmien ja palvelurakenteiden tarkastelussa (ks. Jokinen 2006, Känkänen & Laaksonen 2006, Oranen 2006, Rousu 2006). Osallisuus nosti peilin kehittämisohjelman eteen, kun tarkasteltavaksi tuli lasten ja nuorten osallisuus hankkeessa. Ohjelmassa ei ollut rakenteita lasten ja nuorten osallistumiselle eikä osallisuudelle. Asiakkaiden äänen, niin aikuisten kuin lastenkin, ajateltiin kuuluvan välillisesti lähinnä tutkijoiden raporttien ja työryhmien käytännön työtä tekevien jäsenten kautta.

Tämä havainto haastoi selvittämään, miten lapset voisivat osallistua valtakunnalliseen poliittiseen ohjelmatyöhön perustuvaan suunnitteluun ja kehittämiseen. Kehittämishankkeeseen päätettiin sisällyttää kokeilu, jossa kuultaisiin lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten näkemyksiä lastensuojelun toimintatavoista sekä koottaisiin heidän omia kehittämisideoitaan. Samalla voitaisiin kokeilla ja kehittää lasten ja nuorten osallistumisen käytäntöjä. Hanke toteutui ja tämä on sen ensimmäinen* raportti.

Mitä osallisuus on?

Laajasti ymmärrettyinä osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista. Osallisuuden rakentuminen on vastavuoroista toimintaa, joka edellyttää yhteisöltä jäsentensä huomioon ottamista ja jäseniltä aktiivista mukaan tulemistä. Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta osallisuudessa kyse on lapsikansalaisten ja aikuisten julkisen vallan yhteisöjen välisistä suhteista ja erityisesti lasten mahdollisuuksista vaikuttaa näiden yhteisöjen toimintaan. Vastavuoroisuus on tässäkin suhteessa olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa.

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin ilmaisemalla mielipiteensä niistä. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu**. Hallinnollis-byrokrattisessa toiminnassa osallisuuden yksi ilmenemismuoto on kuuleminen, joka sisältää oikeuden tietojen saamiseen ja omien näkemysten ilmaisemiseen (Hallintolaki 434/2003, 34. §, 36. §).

Osallisuutta on usein kuvattu porras- tai tikapuumalleilla (ks. esim. Flöjt 2000, 1–3). Pelkistäen mallit voisi tiivistää siten, että alemmilla portailla yksilöllä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle hän kiipeää, sitä enemmän valtaa hänellä on. Oletus on, että myös yksilön osallisuus lisääntyy samassa suhteessa. Alimmilla portailla osallisuutta on vähän ja korkeammilla paljon. Lasten ja nuorten osalta tarkastellaan yleensä suhdetta aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Osallisuutta tarkastellaan sen funktiona. Mitä enemmän lapset ja nuoret voivat vaikuttaa päätöksiin, sitä enemmän heidän ajatellaan olevan osallisia toiminnassa, jota päätökset kos-

* Hankkeen tuloksia on raportoitu myös YM Kaisa-Elina Hotarin pro gradu -työssä (Hotari 2007) ja tullaan raportoimaan valmisteilla olevassa lastensuojelun oppikirjassa (Lastensuojelu kehittämisohjelma).

** Joskus osallistumattomuus, pois jääminen, voi olla vahvaa vaikuttamista.

kevat.

Shier (2001) on lisännyt porrasmalliin ulottuvuuden, joka tarkastelee aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja velvoitteita suhteessa lasten osallisuuteen (Taulukko 1). Mallissa on viisi porrasta, ja tässäkin alimmalla portaalla on vähäisin osallisuuden aste ja ylimmällä suurin. Ensimmäinen porttas on lasten kuunteleminen, toinen lasten tukeminen mielipiteiden ilmaisemisessa, kolmas lasten näkemysten huomioon ottaminen ja neljäs lasten ottaminen mukaan päätöksentekoon. Korkeimmalla viidennellä portaalla lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. Osallisuuden edellytysten arvioinnissa tarkastellaan joka portaalla erikseen sitä, minkälaiset valmiudet (asenteet ja arvot) aikuisilla on suhteessa osallisuuden määrään. Esimerkiksi toisella portaalla keskitytään siihen, miten aikuiset suhtautuvat lasten tukemiseen mielipiteiden ilmaisemisessa. Ovatko aikuiset valmiita auttamaan lapsia, vai odotetaanko lasten selviytyvän itsenäisesti? Vastaavasti tarkastellaan aikuisten mahdollisuuksia auttaa lapsia: onko heillä siihen tarvittavia resursseja ja välineitä? Kolmas kysymys ovat lasten auttamiseen ja tukemiseen velvoittavat rakenteet. Onko olemassa esimerkiksi lainsäädäntöä, joka velvoittaa hankkimaan tulkin maahanmuuttajalapselle?

Taulukko 1. Osallisuus: valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet (Shier 2001)

	VALMIUDET Onko työntekijöillä tarvittavat valmiudet?	MAHDOLLISUUDET Onko tämä mahdollista (resurssit, organisaatio, tilat, välineet jne.)?	VELVOITTEET Onko rakenteita, jotka velvoittavat tähän (esim. lainsäädäntö, toimintaohjeet, vakiintuneet käytännöt)?
5. Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta	Olenko valmis jakamaan valtaa lasten kanssa?		Miten lainsäädäntö määrittää työntekijän vastuun rajat?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon		Mahdollistavatko organisaatiomme rakenteet lasten ottamisen mukaan päätöksentekoon?	
.....			
Lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso			
3. Lasten näkemykset otetaan huomioon	Olenko valmis ottamaan lapsen ajatukset vakavasti?		Lapsen oikeuksien sopimus Lastensuojelulaki (471/2007, 20. §)
2. Lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa		Onko meillä tarvittavat välineet lasten auttamiseksi itsensä ilmaisemisessa?	Lastensuojelulaki ja sen perustelut (HE 252/2006)
1. Lapsia kuunnellaan		Onko luvallista käyttää aikaa lasten kuuntelemiseen?	Lastensuojelulaki (471/2007, 5. §)

Aikuisten (yhteisöjen) rooli suhteessa lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistamiseen on keskeinen. Tikapuumalleissa aikuisten toiminta on nähty vain avaavana tai rajoittavana. Shierin (2001) malli antaa konkreettisia välineitä tämän roolin tarkempaan analysointiin

Thomas (2002, 174–176) on kritisoinut malleja, joissa osallisuus nähdään yksiulotteisena ominaisuutena, jota on joko paljon, vähän tai ei ollenkaan. Thomasin mukaan osallisuuden tarkastelu edellyttää sen jakamista eri ulottuvuuksiin, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja joiden mukaan lapsen kokemus osallisuudesta muuttuu (Taulukko 2). Tämän ajattelun mukaan osallisuus rakentuu ensinnäkin siitä, minkälaiset mahdollisuudet lapsella on *valita*,

osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Thomasin mukaan siis myös osallistumisesta kieltäytyminen voi olla yksi osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla mahdollisuus valita myös tämä vaihtoehto. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus *saada tietoa* tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja roolista siinä. Kolmas on mahdollisuus *vaikuttaa* päätöksentekoprosessiin, kuten siihen, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään tai ketä siihen osallistuu. Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus *ilmaista itseään* ja puhua omista ajatuksista ja mielipiteistä. Viidentenä Thomas (emt. 176) mainitsee mahdollisuuden *saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen*. Tällä viitataan siihen, että monilla lapsilla voi olla vaikeuksia ilmaista ajatuksiaan sellaisella tavalla, että ne välittyvät aikuisille, ja tästä syystä he tarvitsevat aikuisten apua. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus *itsenäisiin päätöksiin*.

Taulukko 2. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin (2002) mukaan

Mahdollisuus valita
Mahdollisuus saada tietoa
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
Mahdollisuus ilmaista itseään
Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Thomasin malli auttaa jäsentämään osallisuuden käsitettä käytännössä. Samalla se tekee näkyväksi sen, että lapset ja heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä. Osallisuuden rakenteita ja muotoja ei voida ajatella mekanistisesti ”one size fits all”-periaatteella. Siinä missä joku lapsi tarvitsee ainoastaan tietoa tilanteesta ja vaihtoehtoista ja pystyy sen perusteella muodostamaan mielipiteensä ja ilmaisemaan sen, toinen kaipaa paljon tukea ja rohkaisua voidakseen luottaa siihen, että hänen ajatuksillaan on jotain arvoa (emt. 176).

Kolmas näkökulma osallisuuteen, edellä kuvattujen lisäksi, on yksilön oma kokemus siitä. Flöjt (2000, 20) tiivistää ajatuksen toteamalla, että ”osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla”. Lapselle tai nuorelle syntyy tunnekokemus siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja hän on itse voinut olla vaikuttamassa tapahtumien kulkuun. Osallisuuden kokemus voi siis syntyä, vaikka lapsi ei olisi lainkaan paikalla tekemässä päätöksiä. Näin sillä edellytyksellä, että hänelle on tullut tunne, että joku päätöksentekijöistä on kuullut häntä, ymmärtänyt lapsen näkemykset ja ottanut ne vakavasti. Vastaavasti osattomuuden kokemus voi syntyä vaikka nuorisovaltuuston puheenjohtajalle, jos valtuustoa ei oteta todesta eikä sen mielipiteitä kuunnella. Tässä suhteessa osallisuusportaiden alimmalla ja ylimmällä portaalla istujat voivat siis yllättäen vaihtaa paikka.

Työntekijöiden asennoituminen lasten osallisuuteen ja osallistumiseen vaihtelee. Thomas (2002, 171) tunnisti omassa tutkimuksessaan neljä erilaista aikuisten lähestymistapaa*, jotka ovat kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen ja kyyninen. Kliinisessä lähestymistavassa arvioidaan lasten osallistumista heidän emotionaalisen kapasiteettinsa ja haavoittuvuutensa näkökulmasta. Osallistuminen nähdään helposti riskialttiina ja lasten hyvinvointia vaarantavana. Lapset suljetaankin pois keskusteluista ja päätöksenteosta. Toisaalta kliininen näkökulma voi johtaa myös hyvin herkkään lasten yksilölliseen huomioimiseen ja mukaan ottamiseen. Byrokraattisessa lähestymistavassa pyritään

* Luokittelu perustuu Welsbyn (1996, sit. Thomas 2002) esittämään tyypittelyyn.

toteuttamaan osallistumisen muodolliset vaatimukset organisaation asettamien kriteerien mukaisesti. Näillä voitiin Thomasin (emt. 171) mukaan perustella sekä lasten sivuuttaminen ("Ottaisimme kyllä lapsia enemmän mukaan mutta se ei ole meidän järjestelmässämme mahdollista.") sekä lasten huomioiminen ("Organisaatio edellyttää, että lapset ovat mukana."). Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lasten osallisuutta pidettiin hyvänä ja tärkeänä sinänsä, koska sitä pidettiin lasten oikeutena. Lisäksi sen nähtiin parantavan päätöksenteon laatua ja johtavan parempiin käytäntöihin ja lopputuloksiin. Näin ajattelevat aikuiset katsoivat omaksi tehtäväkseen lasten tukemisen ja osallistumisen mahdollisuuksien luomisen. Neljättä lähestymistapaa Thomas (emt.) kutsuu kyyniseksi. Lasten osallistumista pidettiin vaarana, koska lapset ovat näiden aikuisten mielestä manipuloivia ja haluavat valtaa ilman siihen liittyvää vastuuta. Kyyniset aikuiset ajattelivat, että lapsilla oli liikaa vaikutusvaltaa jo nyt eikä sitä ollut tarpeen lisätä.

Seitsemän näkökulmaa lasten osallisuuteen

Lastensuojelussa lasten osallisuuden historia on varsin lyhyt*. Toisin on esimerkiksi yhteiskunta- ja ympäristösuunnittelussa, jossa lasten osallisuudella on pitkät perinteet alkaen ensimmäisistä vallankumouksellisista kokeiluista lasten kanssa 1960-luvulla päätyen nykyhetkeen, jossa lasten osallistumisesta suunnitteluprosessiin on tullut yleisesti tunnustettu käytäntö. Artikkelissaan *Seven realms of children's participation* tutkijat Mark Francis ja Ray Lorenzo (2002) erottavat seitsemän erilaista vaihetta ja ajattelutapaa suhteessa lasten osallisuuden sekä aikuisten ja lasten asemaan ja rooleihin suunnittelussa. Nämä ajattelutavat ovat olleet ja ovat sidoksissa laajempaan kulttuuriseen ja poliittiseen tilanteeseen, erityisesti sen ymmärrykseen lapsuudesta ja käsitykseen lapsista. Paitsi aikakausista, kyse on ajattelutavoista, jotka voivat olla olemassa myös samanaikaisesti. (Emt. 159–160.)

Kirjoittajat nimeävät ensimmäiseksi *romanttisen ajattelutavan (romantic realm)*. Sen ytimenä oli ajatus, että lapset ovat tulevaisuuden visionäärejä, joiden pitää antaa suunnitella omat ympäristönsä aikuisten häiritsemättä. Lähestymistapa korosti lasten ajatusten ja ideoiden arvoa ja kehitti innovatiivisia menetelmiä osallisuuden mahdollistamiseksi. Samalla se raivasi tilaa ajatuksille lasten oikeuksista laajemminkin. Romanttisen ajattelutavan heikkoutena oli aikuisten vastuun kieltäminen suunnitteluprosessissa, jossa lapset jäivät yksin ideoidensa kanssa. Lopputuloksena oli usein suunnitelmia, joita ei voitu toteuttaa. Ideologisenä pohjavireenä romanttinen ajattelutapa on tunnistettavissa myös muissa tavoissa tarkastella lasten osallisuutta. (Emt. 160.)

Toisena Francis ja Lorenzo (emt. 160) kuvaavat *asianajo-lähestymistapaa (advocacy realm)*, jossa aikuiset ammattilaiset toimivat lasten ajatusten puolustajina ja "asianajajina". Tämän ajattelutavan mukaisesti aikuiset asettuivat suunnitteluprosesseissa vastustamaan julkista valtaa köyhien ja voimattomien kansalaisten, niin lasten kuin aikuistenkin, puolesta. Tällainen toiminta jäi

---

* Lapsen oikeuksien tarkastelu on tietenkin ollut jo pitkään suuntaa-antavana ja vaikuttavana tekijänä myös lastensuojelussa. Lapsen etu on keskeinen käsite vuoden 1983 lastensuojelulaissa (Mikkola 2004). Samanaikaisesti 1980-luvun alkupuoliskolla oli eri Pohjoismaissa yrityksiä tarkastella esimerkiksi turvakotien toimintaa lasten näkökulmasta. Nämä ensimmäiset alut kuitenkin monin paikoin kuihtuivat, eikä lapsilähtöinen toimintakulttuuri päässyt vahvistumaan ennen kuin vuosituuhannen vaihteessa (Eriksson, Oranen, Solber & Vatnar, 2007).

kuitenkin usein irralliseksi vastarinnaksi, joka ei päässyt todellisuudessa vaikuttamaan rakentavasti itse prosesseihin. Usein ”asianajat” sivuuttivat ne ihmiset, joiden asioita he olivat ajamassa. Lasten osallisuus ei siis todellisuudessa toteutunut.

Kolmas ajattelutapa on nimetty *tarveperustaiseksi ajattelutavaksi (needs realm)*, joka perustuu tutkimuksen ja tutkijoiden tuottamaan tietoon lasten (ympäristöön liittyvistä) kehityksellisistä tarpeista ja kasvuympäristön merkityksestä. Lähestymistapa on monitieteinen ja onnistunut tuottamaan paljon tärkeää tietoa siitä, minkälaiset (ympäristön) tekijät ovat merkityksellisiä lasten kehityksen kannalta. Usko tieteellisen tiedon voimaan lasten tarpeiden määrittäjänä on usein ollut niin vahva, että se on sivuuttanut lasten tosiasiallisen osallistumisen suunnitteluun. Tämä onkin tarveperustaisen lähestymistavan suurin heikkous. (Emt. 162–163.)

Neljäs lähestymistapa korostaa *oppimisen* merkitystä (*learning realm*). Eri-laiset ympäristökasvatuksen hankkeet ja lasten arkkitehtuurikoulut ovat esimerkkejä tämän lähestymistavan käytännön sovellutuksista. Ajatuksena on, että osallistumalla tällaiseen toimintaan lapset oppivat tärkeitä taitoja. Oppiminen nähdään arvona sinänsä, eikä se esimerkiksi edellytä lasten tekemien suunnitelmien toteuttamista käytännössä. (Emt. 163.)

Lasten *oikeuksia korostava ajattelutapa (rights realm)* näkee lapset kansalaisina, joilla on samanlaiset osallisuuden oikeudet kuin aikuisillakin. Taustalla on YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, joten kyse on lasten asemasta yhteiskunnassa laajemminkin. Keskeisiä käsitteitä ovat demokratia, oikeudet ja voimaantuminen, joita pyritään edistämään. Yhteiskuntasuunnittelu on vain yksi tämän lähestymistavan sovellutusalueista, joten suunnittelun erityiskysymykset ja lasten osallisuus siinä saattavat hukkua monien muiden alueiden joukkoon. (Emt. 164.)

Lapsen oikeutta osallisuuteen lähestytään kirjoittajien mukaan nykyisin yhä useammin *institutionaalisen ajattelutavan (institutional realm)* kautta. Siinä lapsia kohdellaan kuten aikuisia ja oletetaan, että samanlaiset käytännöt ja rakenteet mahdollistavat molempien osallisuuden toteutumisen. Monissa hankkeissa edellytetään lasten osallisuutta, joka voidaan toteuttaa muodollisesti esimerkiksi edustuksellisen osallistumisen kautta. Toimintatavat eivät välttämättä ole lapsilähtöisiä ja saattaa olla, että lasten todelliset ajatukset ja toiveet eivät lainkaan välity koko prosessiin. (Emt. 164.)

Viimeisimpänä on kirjoittajien mukaan *vastavuoroisuutta (proactive realm)* korostava lähestymistapa, jossa osallisuus nähdään vastavuoroisena kommunikationa. Siinä lapsilla ja aikuisilla asiantuntijoilla on omat roolinsa ja tehtävänsä, jotka yhdessä tuottavat uutta, innovatiivista suunnittelua. Lapsuuteen ei suhtauduta nostalgisesti, vaan tarkastellaan hyvän yhteiskunta- ja ympäristösuunnittelun mahdollisuuksia luoda edellytyksiä uudelle lapsuudelle. Lähestymistavassa hyödynnetään aikaisempaa tietoa mutta pyritään tarkastelemaan sitä yhdessä lasten ja aikuisten kanssa aidossa ja todellisessa vuorovaikutuksessa. Tämä edellyttää aikuisilta ammattilaisilta joustavia taitoja lasten ottamisessa mukaan suunnitteluun. (Francis & Lorenzo 2002, 164.)

Taulukko 3. Seitsemän lähestymistapa osallisuuteen (Francis & Lorenzo 2002)

Lähestymistapa	Perusoletukset	Rajoitukset
Romanttinen	Lapset pystyvät luomaan paremman tulevaisuuden	Aikuisten vetäytyminen vastuusta > lapset yksin
Asianajo	Lapset tarvitsevat puolestapuhujia	Aikuiset ohittavat lasten omat kokemukset ja ajatukset
Tarveperustainen	Tiede ja tutkimus määrittävät lasten tarpeet	Lasten oma rooli tutkimustiedon tuottamisessa on ollut ohut
Oppimiskeskeinen	Lasten on tärkeä oppia osallistumisen kautta	Lapset opetuksen kohteina, lasten tuottamaa tietoa ei hyödynnetä oikeasti
Oikeuksia korostava	Lapset ovat kansalaisia, joilla on tietyt oikeudet	Oikeuksien konkretisointi arjessa voi unohtua
Institutionaalinen	Lapsilla samat osallistumisen muodot kuin aikuisillakin	Lasten erityistarpeet ja omat näkemykset voivat jäädä sivuun, näennäistä osallistumista
Vastavuoroinen	Lapset ja aikuiset toimivat yhdessä, molemmilla omat näkökulmansa ja vastuunsa	Edellyttää aikuisilta erityisiä taitoja ja valmiutta yhteiseen työskentelyyn lasten kanssa

Lähestymistavat lastensuojelun näkökulmasta

Vaikka edellä kuvattu luokittelu onkin rakennettu kokonaan toisella sovel-lusalueella, siinä kuvatut lähestymistavat ovat mielenkiintoista myös lasten-suojelun näkökulmasta. Suomessa on viime vuosikymmenen aikana kehitetty lastensuojelun ja sosiaalityön lapsilähtöistä työskentelyä (ks. Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006). Sen yksi tavoite on lapsen tekeminen näkyväksi aikuisten verkostoissa. Yksi vahva taustavaikuttaja kehittämistyössä on niin kutsuttu uusi lapsitutkimus, jonka tavoitteena on ollut nostaa lapset esille aktii-visina ja pystyvinä toimijoina. Tähän missioon on voinut liittyä myös lapsuuden romantisoitua ja lasten riippuvuuden ja lapsuuden rajojen kieltämistä.

Toisaalta lasten kanssa työskentelevät työntekijät kokevat usein lasten asian ajamisen keskeiseksi tehtäväkseen aikuisten muodostamissa verkostoissa. Ko-tonaan väkivallalle altistuneiden lasten kanssa tehtävän työn kehittämishank-keessa havaittiin, että työntekijät kokivat lasten puolesta puhumisen ja heidän näkökulmansa esiin tuomisen olennaiseksi osaksi omaa työtään. Työntekijät toimivat tässä roolissa suhteessa vanhempiin ja viranomaisiin (Forsberg 2000). Lasten kanssa tehtävän työn koulutukseen osallistuneet turvakotien työnteki-jät kokivat koulutuksen vahvistaneen erityisesti tätä lapsen asianajajan roolia heidän työssään. Roolin vahvistumisen myötä tuli entistä tärkeämmäksi huo-lehtia siitä, että ”asianajaja” on selvillä ”päämiehensä” eli lapsen ajatuksista ja mielipiteistä eikä ohita niitä. (Oranen, 2007.)

Asiantuntija lapsen tarpeiden määrittäjänä on epäilemättä ollut vahvin las-tensuojelussa vaikuttava lähestymistapa osallisuuteen. Kehityopsykologinen ja lastenpsykiatrinen tieto on yhä useammin määrittämässä lasten ja nuorten tilanteita. Joskus se jopa korvaa kuvaukset lapsen ja nuoren arkisesta elämästä ja käyttäytymisestä psykiatrisilla diagnooseilla (Pösö 2004, 52–54). Kärjistäen voisi sanoa, että lasten ja nuorten kuuleminen voi tästä näkökulmasta olla vain materiaalin tuottamista asiantuntijalle, jotta hän voisi oman teoreettisen tie-tonsa perusteella tehdä arvion tilanteesta. Lapsi itse ei välttämättä ole aktiivi-nen osapuoli arvion tekemisessä eikä voi kyseenalaistaa sitä.

Lapsen oikeuksien nostaminen esiin on voimistunut myös suomalaisessa lastensuojelussa. Vuosia jatkuneen keskustelun jälkeen Suomeen perustettiin lapsiasiavaltuutetun toimi syksyllä 2005. Viranomaisten toimintaa ja työkäytäntöjä on alettu tarkastella yhä useammin siitä näkökulmasta, miten ne vastaavat Lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyjä tavoitteita. Lastensuojelun kehittämistyössä lähtökohtana ovat entistä useammin lapsen oikeudet, ja lastensuojelussa toimivat järjestöt ovat vahvistaneet oikeusnäkökulmaa omassa toiminnassaan. Konkreettinen esimerkki tästä on Pelastakaa Lapset ry., joka on perustanut erityisen lapsen oikeuksien asiantuntijan toimen edistämään näiden oikeuksien toteutumista.

Institutionaalisen lähestymistavan selkeimpiä ilmenemismuotoja ovat lasten ja nuorten parlamentit ja neuvostot. Niissä osallisuus perustuu edustuksellisuuteen ja yhtenä tavoitteena on tutustuttaa lapset ja nuoret demokraattiseen poliittiseen päätöksentekojärjestelmään (Paakkunainen 2004). Parlamenttien toimintaan liittyy usein oikeus osallistua ilman päätösvaltaa ”oikeiden” kunnallisten päätöksentekuelimien, kuten lautakuntien, työskentelyyn. Osittain taustalla on myös ajatus siitä, että tätä kautta lapset oppivat osallistumisen taitoja, joita he voivat aikuisena ”oikeasti” käyttää. Iso kysymys sinänsä on se, miten institutionaalinen lähestymistapa tavoittaa lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja nuoret. Heidän arkeaan kuormittavat usein monet huolet, eikä vanhemmillakaan välttämättä ole mahdollisuuksia tukea lasten osallistumista edustukselliseen toimintaan. Lastensuojelun kannalta on myös mielenkiintoista se, että esimerkiksi Tampereella osallistumisoikeus on ollut kaikissa muissa, mutta ei sosiaali- ja terveyslautakunnassa, jossa kuitenkin tehdään lasten ja nuorten palvelujen linjaukset (Lapsiasiamiehen toimintakertomus 2005).

Viimeinen Francisin ja Lorenzon (2002) esittämä lähestymistapa korostaa lasten ja aikuisten vastavuoroista suhdetta, jossa molemmilla on oma asiantuntemuksensa. Kuten kirjoittajat korostavat, tämä edellyttää aikuisilta ammattilaisilta uudenlaisia taitoja asettua suhteeseen lasten kanssa (emt. 2002). Lastensuojelussa erilaisten lapsilähtöisten menetelmien kehittäminen on ollut vilkasta eikä työn välineistä enää ole pulaa (ks. Muukkonen & Tulensalo 2004, Möller 2004, Väliavaara 2004). Haasteet liittyvätkin suurempiin kysymyksiin siitä, miten uudet välineet ja menetelmät saadaan vastavuoroisen kommunikation käyttöön. Ammattilaisten asiantuntijarooli ja -asema on niin vahva, että se voi herkästi alistaa lapset yksisuuntaiseen tiedontuottajan rooliin. Kehittämisen näkökulmasta olennaista olisi myös lasten ja nuorten mahdollisuus olla rakentamassa, kommentoimassa ja arvioimassa aloitteita etukäteen suunnitteluvaiheessa eikä vain olla palautteen antajina jo toteutusta työstä.

Mitä hyötyä osallisuudesta on?

Osallistuminen itseä koskevien asioiden käsittelyyn on lasten ihmisoikeus. Se on arvo sinänsä ilman, että sen etuja tai hyötyjä pitäisi erikseen perustella. Käytännössä näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää kuitenkin vaivannäköä ja resursseja niin toteuttamisen mahdollistamiseksi toimivilta organisaatioilta ja aikuisilta kuin osallistuvilta lapsiltakin. Voi olla, että yleismaailmallisen oikeuden realisoituminen ei ole kovin houkutteleva motiivi työn kuormittamalle sosiaalityöntekijälle tai yleisessä oppositiossa olevalle nuorelle. On siis hyvä miettiä myös sitä, mitä konkreettista hyötyä on osallisuuden viemisestä käytäntöön.

Lapsille ja nuorille osallistuminen omien asioiden hoitamiseen voi antaa kokemuksia siitä, että he tulevat kuulluiksi, että omat mielipiteet ja ajatukset ovat arvokkaita ja että asioihin voi vaikuttaa. Tältä pohjalta syntyneet suunnitelmat ja päätökset voi kokea omiksi, mikä on sinänsä voimaannuttavaa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleilla lapsilla ja nuorilla voi olla paljon kokemuksia siitä, että asiat vain tapahtuvat ja elämässä ollaan koko ajan ”kohtalon” tai ”onnen” armoilla. Heille mahdollisuus vaikuttaa itse voi olla erityisen merkityksellinen. Kokemukset saattavat myös suojella lasta tilanteissa, joissa hän on tullut tai on vaarassa tulla kaltoinkohdeksi, jos ne rohkaisevat häntä puhumaan ja hakemaan apua. Kokemusta kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta voikin pitää kaikkein tärkeimpänä hyötynä, jonka osallisuus voi tuottaa lapselle. Sen lisäksi erilaiset osallistumisen muodot antavat myös oppimisen mahdollisuuksia. Erityisesti institutionaaliset kanavat (parlamentit, neuvostot, lautakuntapaikat) tarjoavat niihin osallistuville ikkunan edustukselliseen päätöksentekoon ja yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalisten taitojen ja itsensä ilmaisemisen valmiuksien harjoittelua saa lähes kaikissa yhteyksissä, joissa osallisuutta käytännössä toteutetaan. Usein niissä on myös mahdollisuus tutustua muihin lapsiin ja nuoriin ja löytää tukea vertaisryhmästä. Hyvin toteutettu osallistuminen voi olla myös hauskaa ja palkitsevaa itsessään, kuten esimerkiksi Kiilin (2006) kuvauksista koululaisten toiminnasta voi lukea.

Organisaatioille ja niiden työntekijöille lasten ja nuorten osallistuminen antaa mahdollisuuden herkistyä lasten ja nuorten kuulemiselle ja sitä kautta saada välineitä heidän ajatustensa ja kokemustensa ymmärtämiseen. Koska lasten mukanaolo niin yksilötasolla kuin suunnittelussa ja kehittämisessäkin tuottaa suoraa palautetta organisaation toiminnasta, se tarjoaa myös mahdollisuuden parantaa päätöksentekoa ja työskentelyn vaikuttavuutta. Lapsen mukana oleminen esimerkiksi huoltosuunnitelmanneuvottelussa voi estää sellaisten suunnitelmien tai päätösten tekemisen, joilla ei ole toteutumisen mahdollisuutta, ja antaa aineksia parempiin. Kuten aidot kohtaamiset yleensäkin, myös (asiakas-) lasten ja (työntekijä-) aikuisten väliset kohtaamiset voivat tuottaa vahvan kokemuksen oman työn merkityksestä. Monissa lasten kanssa tehtävää työtä kehittäneissä hankkeissa on saatu niihin osallistuneilta työntekijöiltä positiivista palautetta juuri tästä. Lasten kanssa työskentely koetaan palkitsevana, motivoivana ja työlle aikaisemmin annettuja merkityksiä muuttavana. (ks. Ervast & Tulensalo 2006, 140–142, Möller 2005, 90–91, Oranen 2001, 94.)

Hankkeen toteuttaminen

Tavoitteet

Hankkeella oli kaksi päätavoitetta. Ensinnäkin pyrkimyksenä oli kokeilla, miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palvelujen kehittämisessä voidaan vahvistaa. Tämä tavoite liittyi siis ensisijaisesti osallisuuden keinojen ja välineiden tarkasteluun. Toisena tavoitteena oli selvittää, mitä lapset ja nuoret ajattelevat nykyisistä lastensuojelun käytännöistä ja minkälaisia heidän näkemyksenä mukaan olisivat paremmat tavat toimia. Erityisesti oltiin kiinnostuneita siitä, minkälaisia ajatuksia heillä oli lasten ja nuorten tilanteen ja avun tarpeen selvittelystä sekä työskentelyn käynnistymisestä avoimuudessa. Painopiste oli siinä, minkälaiset asiat lapset ja nuoret näkevät tärkeinä ja merkityksellisinä auttamisen ja lastensuojelun työskentelyn kannalta.

Molemmat tavoitteet olivat laajoja, eikä niistä ollut käytettävissä aikaisempaa kotimaista selvitystä. Käytettävissä olleiden resurssien niukkuuden takia kyse oli pilottihankkeesta. Sen kokemuksia voidaan hyödyntää jatkossa, mikäli lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen nähdään lastensuojelun kehittämistyössä tärkeäksi.

Resurssit

Hankkeeseen oli Lastensuojelun kehittämisohjelmassa varattu aineiston keräämiseen ja haastattelujen toteuttamiseen tarvittavien resurssien lisäksi 3,5 kuukauden työpanos, josta 2,5 kuukautta oli osoitettu hankkeen vastuuhenkilölle ja 1 kuukausi tutkimusavustajalle.

Kohderyhmä

Koska hankkeen tavoitteena oli selvittää lasten ja nuorten osallisuutta lastensuojelun kehittämisessä, avainryhmä sen toteuttamisessa olivat juuri ne lapset ja nuoret, joilla oli kokemusta lastensuojelusta tavalla tai toisella. Näiden kokemusten laatua ja laajuutta ei pidetty ratkaisevina tekijöinä hankkeeseen osallistumisen kannalta. Ensisijaisesti haluttiin kuitenkin painottaa kokemuksia avoimuuden asiakkuudesta, koska tarkastelun kohteena olivat tilanteen ja avun tarpeen selvittämiseen liittyvät työkäytännöt ja toimintatavat.

Menetelmät

Menetelmänä käytettiin fokusryhmäkeskustelua. Fokusryhmällä tarkoitetaan ryhmää, joka on koottu keskustelemaan jostakin tietystä teemasta osallistujien henkilökohtaisten kokemusten ja näkemysten pohjalta. Sitä pidetään hyvänä menetelmänä silloin, kun halutaan monipuolista ja monitasoista tietoa tarkastelun kohteena olevasta teemasta. Koska fokusryhmässä tavoitteena on

nimenomaan osallistujien välinen keskustelu, sitä pidetään erityisen toimivana menetelmänä tilanteissa, joissa osallistujien ja teemaan liittyvien tahojen (asiantuntijat ja päätöksentekijät) välillä on merkittäviä valtasuhteita. Osallistujat voivat vaikuttaa tilanteeseen huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi ryhmähaastattelussa, jossa edetään haastattelijan valmistelemien kysymysten mukaisesti. Myös fokusryhmässä vetäjällä on tärkeä rooli, mutta se liittyy keskustelun edellytysten rakentamiseen ja vuorovaikutuksen mahdollistamiseen. (Gibbs 1997, 2.)

Valitun menetelmän vaihtoehtoja olisivat olleet esimerkiksi yksilö- tai ryhmähaastattelut. Lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla ja nuorilla on paljon kokemuksia erilaisista haastattelutilanteista. Niissä aikuiset esittävät kysymykset ja lasten tehtäväksi jää vastaaminen. Tätä asetelmaa ei haluttu hankkeessa toistaa, koska tavoitteena oli lasten ja nuorten omien ajatusten ja näkemysten saaminen esille. Yksilöhaastattelussa se olisi ollut vaikeaa haastattelijan ja haastateltavien välisen moninkertaisen valtaepätasapainon (aikuinen–lapsi / ammattilainen–asiakas) sekä kokemusmaailmojen välisen eron takia. Aikuisella ammattilaisella ei voi olla kokemusta siitä, minkälaista on olla oppilaana tai lastensuojelun lapsiasiakkaana suomalaisessa yhteiskunnassa juuri nyt. Tässä suhteessa lapset ja nuoret ovat suvereneja asiantuntijoita. Heillä voi olla sellaisia kokemuksia ja ajatuksia, joista haastattelija ei edes ymmärrä kysyä.

Vastaavasti ryhmähaastattelussa vuoropuhelua käydään haastattelijan ja osallistujien kesken ennalta määriteltyjen kysymysten tai teemojen pohjalta. Fokusryhmä eroaa haastattelusta siinä, että sen tavoitteena on ryhmäläisten välinen keskustelu. Yksittäisen osallistujan ”vastausten” tunnistaminen ei ole tärkeää. Vetäjien tehtävä on luoda puitteet ja huolehtia siitä, että keskustelun fokus säilyy sovitussa teemassa. (Gibbs 1997, 2.)

Hankkeessa järjestetyissä keskusteluissa käsiteltiin väljän kehyskertomuksen avulla lastensuojelun avohuollon työskentelytapoja ja osallistujien kokemuksia niistä. Samalla pohdittiin toisenlaisia mahdollisia tapoja toimia. Keskustelun virittäjänä ja kuljettajana käytettiin lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn kehitettyjä kuvakortteja*. Tavoitteena oli rakentaa kehyskertomus yhdessä ryhmän kanssa. Ainoana keskustelun vetäjien antamana reunaehtona oli, että tarina kertoo lapsesta tai nuoresta, joka syystä tai toisesta päättyy lastensuojelun asiakkaaksi. Hänen elämässään tapahtuu siis jotain sellaista, jonka vuoksi hän tarvitsee apua. Tarinan rakentamisessa käytettiin apukysymyksiä tarpeen mukaan. Apukysymysten avulla keskustelua suunnattiin hankkeen kannalta tärkeisiin teemoihin: lastensuojelun avohuollon toimintaan tilanteissa, joissa lapsen ja perheen elämässä on hankaluuksia. Kertomuksen kautta oli mahdollisuus sekä käsitellä niitä toimintatapoja, joista osallistujilla oli kokemuksia, että kokeilla uusia erilaisia tapoja. Yhteistoiminnallinen kertominen mahdollisti myös sen, että vaihtoehtoisia toimintatapoja voitiin yhdessä kehitellä.

Menetelmän valinnassa oli selvää, että kysymys–vastaus–haastattelurakenne ei ole lasten ja nuorten suhteen välttämättä parhaiten toimiva ratkaisu. Kuten aikaisemmin todettiin, lastensuojelun piirissä on viime vuosien aikana kehitetty voimakkaasti erilaisia lasten ja nuorten kanssa tehtävän työn menetel-

* OH-korttisarjat Persona ja Personita koostuvat kasvokuvista, jotka edustavat eri kulttuureja ja etnisiä ryhmiä. Persona-pakassa suurin osa korteista on aikuisten kuvia, Personita-pakassa puolestaan kaikissa korteissa on lasten ja nuorten kuvia. Mukana on sekä realistisia että vahvasti tyylyteltyjä kasvoja. Kuvat ovat värillisiä maalauksia. (Korttien myynti: www.pelastakaalapset.fi > verkkokauppa)

miä (esim. Barty & Känkänen 2005, Väliavaara 2004, Muukkonen ja Tulensalo 2004, Oranen 2001). Yhteistä näille työskentelytavoille on lapsilähtöisyys, toiminnallisuus ja lasten positiivinen palaute niiden käyttämisestä. Näiden kokemusten ohjaamana hankkeessa päädyttiin korttien käyttöön apuvälineenä ja menetelmään, joka antaa osallistujille mahdollisimman paljon tilaa keskustelun rakentamisessa. Samantapaisiin ratkaisuihin on päätytty muun muassa Thomas (2002, 104–108) pohtiessaan lasten kohtaamista tutkimuskontekstissa.

Keskustelujen rakenne on esitetty liitteessä (Liite 1). Keskustelun vetäjinä toimivat hankkeen työntekijät yhdessä. Neljässä ryhmässä hankkeen vastuuhenkilön lisäksi toisena vetäjänä oli tutkimusavustaja ja yhdessä haastattelussa konsultti. Ryhmien vakituiset vetäjät eivät osallistuneet keskusteluihin, paitsi yhdessä lasten ryhmässä, jossa toinen omista vetäjistä oli mukana.

Lasten ja nuorten tavoittaminen

Hankkeen suunnitteluvaiheessa päädyttiin siihen, että yhteistyökumppaneiksi haetaan lastensuojelun ja ennaltaehkäisevän lastensuojelun kentältä valmiita ryhmiä eli lapsia ja nuoria, jotka jo osallistuvat ryhmämuotoiseen toimintaan. Tähän ratkaisuun oli monia perusteita. Lastensuojelun asiakkuus on arkaluontoinen asia, ja siihen liittyy paljon henkilökohtaisia kokemuksia. Tästä syystä yksittäisten lasten kokoaminen ryhmään keskustelua varten olisi vaatinut pitkälistä valmistelua ja luottamuksellisuuteen liittyvien asioiden käsittelyä sekä lasten että heidän vanhempiansa kanssa. Yksittäistä keskustelua varten kootussa ryhmässä olisi ollut vaativaa rakentaa sellaista luottamusta ja sitoutumista vaitioloon, joka kantaisi keskustelun jälkeinkin. Vakiintuneessa ryhmässä osallistujat tunsivat toisensa ja tiesivät muiden kokemuksista. Heille oli syntynyt käsitys luottamuksellisuuden rajoista juuri tässä ryhmässä ja he tiesivät, mitä ryhmässä on mahdollista käsitellä ja puhua ja mitä ei. Myös lasten vanhemmat tunsivat toiminnan viitekehysten.

Vakiintuneissa ryhmissä vetäjät olivat osallistujille tuttuja ja lapset saattoivat pohtia heidän kanssaan osallistumista keskusteluun. Kontakti vanhempiin saatiin vetäjien kautta, eikä lasten ja perheiden henkilötietoja tarvinnut lainkaan välittää ryhmän ulkopuolelle. Oletuksena oli myös, että tutussa ryhmässä lasten on helpompia puhua ja kertoa omista ajatuksistaan kuin vain kerran koontuvassa ryhmässä. Näin keskustelussa kertyvä tieto olisi todennäköisesti rikkaampaa kuin se olisi vain hanketta varten kootuissa ryhmissä.

Osallistujien hankkimista rajoittivat myös hankkeen aikataulu ja niukat käytettävissä olevat resurssit. Aineiston kerääminen piti toteuttaa sekä ajallisesti että maantieteellisesti mielekkäällä tavalla. Tästä syystä yhteistyökumppaneiden etsiminen aloitettiin sellaisista tahoista, joilla tiedettiin entuudestaan olevan lasten ja nuorten ryhmätoimintaa ja joihin oli olemassa toimivat kontaktit.

Ensimmäisessä vaiheessa alustava tiedustelu hankkeeseen osallistumisesta lähetettiin viiteen kuntaan ryhmätoimintaa järjestäville tahoille, joista kolme kiinnostui hankkeesta. Seuraavaksi tarkennettiin, minkälaisia ryhmiä parhailaan oli käynnissä ja olisivatko niihin osallistuvat lapset ja nuoret halukkaita osallistumaan keskusteluun. Tuossa vaiheessa mahdollisia ryhmiä oli viisi, joista kolme lopulta tuli mukaan hankkeeseen.

Ensimmäisenä alustavaa kiinnostusta kysyttiin siis ryhmien vetäjiltä, jotka sitten keskustelivat asiasta ryhmäläisten kanssa. Nuoret (15 vuotta täyttäneet) päättivät osallistumisestaan itsenäisesti ja allekirjoittivat suostumuslomakkeen ennen keskustelua. Lapset (alle 15-vuotiaat) päättivät, haluavatko he olla mukana, mutta kirjallinen suostumus pyydettiin heidän vanhemmiltaan sen jälkeen, kun lapset olivat ilmaisseet oman mielipiteensä. Yhdessä ryhmässä yhden lapsen vanhempi ei antanut suostumustaan lapsen osallistumiselle keskusteluun. Kaksi potentiaalista ryhmää jäi pois hankkeesta. Toisessa tapauksessa poisjääminen johtui käytännön syistä, toisessa syynä oli ryhmäläisten kieltäytyminen osallistumisesta.

Viralliset tutkimusluvut ryhmiä järjestäviltä organisaatioilta haettiin vasta sen jälkeen, kun ryhmäläiset olivat alustavasti suostuneet keskusteluun. Kaikki organisaatiot pitivät hanketta tärkeänä ja myönsivät tarvittavat luvat. Suostumuksen etsimisessä edettiin siis päinvastoin kuin usein on tapana. Yleensä lupa haetaan ensin organisaation ylätasolta, josta edetään alaspäin. Viimeiseksi kysytään yksittäisiltä lapsilta, haluavatko he osallistua tutkimukseen. Monella ”portinvartijalla” on siis mahdollisuus estää tai mahdollistaa lasten osallistuminen.

Tässä hankkeessa lähestyttiin ensin ryhmien vetäjiä, jotka veivät kysymyksen seuraavaksi ryhmille itselleen. Tähän päädyttiin paitsi käytännön syistä, kun haluttiin välttää lupien hakeminen ”varmuuden vuoksi”, mutta myös siksi, että lapsilla ja nuorilla itsellään olisi todellinen mahdollisuus ottaa kantaa osallistumiseen. Tavoitteena oli Thomasin (2002, 112) kuvaama lasten aktiivinen suostumus ja aikuisten passiivinen suostumus, hankkeen toteuttamisen salliminen. Yksi ehdolla olleista ryhmistä myös käytti mahdollisuutta kieltäytyä.

Voi oikeutetusti kysyä, miten ”aktiivisesti” lapset ja nuoret oman suostumuksensa antoivat. Varmasti ryhmään kuuluminen loi oman paineensa osallistumiseen, samoin kuin se, että ajatuksen esitteli ryhmän oma vetäjä. Joka tapauksessa tätä lähestymistapaa pidettiin parempana kuin etenemistä organisaation ylätasojen kautta. Ajatuksena oli, että tämä tapa antaa lapsille ja nuorille enemmän vapautta pohtia asiaa ja tehdä oma päätöksensä. Hankkeessa oltiin kuitenkin tietoisia siitä, ettei suostumuksen pyytämässä ole yksiselitteisesti hyviä ja oikeita käytäntöjä. Kyse on monella tapaa haastavasta asiasta, jonka ratkaisemisessa joudutaan pohtimaan lasten suojelemisen ja itsemääräämisoikeuden välistä suhdetta (Strandell 2005).

Ensimmäisten ryhmätapaamisten jälkeen yksi yhteistyökumppaneista otti yhteyttä ja tarjosi vielä kahta ryhmää mukaan hankkeeseen. Näistä toinen oli lasten ryhmä, joka oli kokoontunut aikaisemmin ja jonka vetäjät olivat halukkaita tulemaan mukaan hankkeeseen. Toiseksi esitettiin jälkihuolto nuorten haastattelua*. Näillä nuorilla ei ollut vakiintunutta ryhmää, vaan tarkoituksena oli kutsua nuoria hankkeen järjestämään keskusteluun erikseen. Harkittuamme päätimme toteuttaa myös jälkihuolto nuorten ryhmän, vaikka se poikkesikin muista hankkeeseen osallistuneista ryhmistä. Perusteluna oli se, että näillä nuorilla oli kokemusta koko lastensuojelun prosessista ja mahdollisuus tarkastella sitä hieman kauempaa. Oletimme, että he saattaisivat tuoda keskusteluun

---

* Ehdotuksen taustalla oli myös organisaation oma tarve kehittää omaa palautejärjestelmäänsä. Erillisen sopimuksen perusteella tämän ryhmän haastattelu toimitettiin myös organisaation kehittämisyksikölle heidän omaan käyttöönsä. Tästä sovittiin erikseen myös haastatteluun osallistuneiden nuorten kanssa.

sellaisia näkökulmia, jotka eivät muissa ryhmissä tule esille. Heille hankkeesta kertoivat omat työntekijät, jotka myös valikoivat, kenelle asiakkaistaan he tätä mahdollisuutta tarjosivat. Valintakriteereistä ei ollut mahdollista saada tietoa työntekijöiltä itseltään. Keskusteluun osallistuneilla nuorilla oli kyllä asiasta oma käsityksensä. He arvelivat, että juuri heitä oli pyydetty, koska he olivat aikaisemminkin osallistuneet erilaisiin tapahtumiin.

C: Just mun sosiaalityöntekijä soitti ja kertoi tästä. Ja vetos siihen, et ku muutenkin olen ollut aika aktiivisesti kaikessa tällasessa mukana et tuu tännekin ja tää on suht koht tärkeä. Jotain tollasta.

(N5)*

Ryhmien vetäjille toimitettiin suostumuskirjeet (Liite 2), jotka he puolestaan antoivat ryhmäläisille tai heidän vanhemmilleen. Allekirjoitetut suostumuslomakkeet palautettiin vetäjille, jotka arkistoivat ne muiden lasta tai nuorta koskevien asiakirjojen joukkoon. Tähän järjestelyyn päädyttiin, koska hankkeessa ei ollut tarvetta kerätä osallistujien henkilötietoja. Suostumuslomakkeessa olisi ollut nimitieto, ja niistä olisi muodostunut hankkeeseen henkilörekisteri. Suostumuslomakkeita sinänsä pidettiin tärkeinä, koska niissä oli kerrottu tiiviisti perustiedot hankkeesta, sen vastuuhenkilöt ja heidän yhteystietonsa. Jokaisen tapaamisen alussa tarkistettiin ryhmän vetäjiltä ja osallistujilta, että kaikki olivat saaneet suostumuslomakkeet ja että ne oli palautettu allekirjoitettuna.

Korvaukseksi keskusteluun käytetystä ajasta osallistujille annettiin vapaa-lippuja elokuviin (1/osallistuja, jälkihuoltonuorten ryhmässä 2/osallistuja). Liput jaettiin ryhmätapaamisen jälkeen.

Ryhmäkeskusteluihin osallistuneiden lasten ja nuorten taustoista, lastensuojelun tarpeesta tai asiakaskokemuksista ei kerätty tietoja, koska sitä ei pidetty merkityksellisenä hankkeen tavoitteen kannalta. Kaikki valmiit ryhmät oli järjestetty lastensuojelun avohuollossa tai sen kanssa yhteistyössä, joten osallistujilla oli ainakin jotain kokemuksia lastensuojelun tai ennaltaehkäisevän lastensuojelun asiakkuudesta. Oletuksenamme oli, että tällä perusteella heille oli syntynyt mielikuvia työntekijöiden toimintatavoista ja oletettavasti myös ajatuksia siitä, minkälaisia ovat hyvät tavat auttaa lapsia ja nuoria. Vastaavasti myös jälkihuoltonuorilla oli omat kokemuksensa, joihin heidän ajatuksensa perustuivat. Näillä perusteilla kaikki keskusteluihin osallistuneet lapset ja nuoret olivat lastensuojelun asiantuntijoita. Tätä pidettiin riittävänä ja samalla välttämättömänä edellytyksenä keskusteluihin osallistumiselle.

Aineisto

Koottu keskusteluaineisto koostuu kaikkiaan viiden ryhmän tapaamisista. Näistä neljä oli aikaisemmin kokoontuneita ryhmiä ja yksi hanketta varten kertaluonteisesti koottu jälkihuoltonuorten ryhmä. Keskusteluihin osallistui

---

* Aineistonäytteissä M, T ja KE viittaavat keskustelun vetäjiin; A, B, C, D ja E osallistujiin. Ryhmät N1, N3, N5 ovat nuorten ryhmiä ja ryhmät L2 ja L4 lasten ryhmiä. Haastattelunäytteistä on poistettu puhekielisyteen liittyviä toistoja ja täytesanoja. Laajemmat poistot ja tiivistykset on merkitty .../ ja selventävät lisäykset hakasulkeilla [ ]

yhteensä 19 lasta ja nuorta kahdessa lastenryhmässä (8 osallistujaa, ikäjakauma 9–10 v.) ja kolmessa nuorten ryhmässä (11 osallistujaa, ikäjakauma 15–18 v.). Osallistujista kolme oli poikia ja loput tyttöjä. Kaikki lastenryhmien osallistajat olivat tyttöjä.

Ryhmäkeskustelut kestivät noin tunnin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: yksi nuorten ryhmistä kävi vilkasta keskustelua lähes kaksi tuntia. Tekstiksi purettuna aineiston laajuus oli 92 liuskaa tiiviillä rivivälillä.

Lisäksi aineistona on käytetty hankkeen aikana kertynyttä muuta materiaalia, kuten ryhmien etsimiseen ja tapaamisten valmisteluun liittyvää sähköpostikirjeenvaihtoa eri tahojen ja ryhmien vetäjien kanssa sekä ryhmien tapaamisten jälkeen tehtyjä muistiinpanoja. Tämä materiaali on ollut varsinaista aineistoa täydentävää.

Aineiston käsittely ja analysointi

Keskustelut videoitiin ja purettiin kuvanauhoilta tekstitiedostoksi. Tekstitiedostoista poistettiin tunnistamistiedot, jotta keskusteluihin osallistuneiden lasten ja nuorten, ryhmien tai niiden vetäjien tunnistaminen ei olisi mahdollista. Tässä nyt raportoitavassa vaiheessa aineistosta on etsitty toistuvia teemoja ja sisältöjä. Analysoinnissa on keskitytty lähinnä kokeillun menetelmän niin sanotun tuottavuuden tarkasteluun eli sen pohtimiseen, tuottiko keskustelu kehyskertomuksen avulla toteutettuna vastauksia niihin kysymyksiin, joista hankkeessa oltiin kiinnostuneita.

Tulokset – keskustelujen kuvaus

Keskustelujen kulku

Kaikissa ryhmissä keskustelu alkoi sen käsittelyllä, miksi tapaaminen oli järjestetty, mihin laajempaan kokonaisuuteen se liittyi ja ketä keskustelun vetäjät olivat. Hallitusohjelmaan perustuvan sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman selittäminen lapsille ja nuorille ei ollut aivan yksinkertaista. Haasteellista oli myös vastaaminen niihin kysymyksiin, jotka liittyivät keskustelujen painoarvoon. Nuorten ryhmissä testattiin eri vaiheissa useita kertoja keskustelun vetäjien uskoa työn vaikuttavuuteen.

- M:.../ alotetaan ihan sillä, et kerrotaan, ketä me ollaan ja miksi me ollaan tässä ja miksi me on teitä pyydetty tänne myöskin, mihin tää liittyy tää juttu. Me ollaan molemmat mukana isossa valtakunnallisessa hankkeessa, jonka ajatuksena on kehittää lastensuojelutyötä paremmaksi. Tietysti toiveena on, että se muuttuu paremmaksi eikä pahemmaksi. Suurin osa siinä mukana olevista ihmisistä on eri työntekijöitä ja viranomaisia, aikuisia ja kuitenkin lastensuojelua tehdään lasten ja nuorten kanssa. Sen takia ajateltiin, että olis tärkeitä, että edes jollakin pienellä osalla kuultais niitten ihmisten ajatuksia, jotka oikeesti tietää, minkälaista tää lastensuojelu on
- T: Ja miten sitä tulee kehittää
- M: Ja mitä siinä tulee kehittää. Mitkä ois tärkeitä asioita muuttaa tai tehdä toisella tavalla. Ja sen takia me ollaan järjestetty eri puolilla maata, tää on viides keskustelu, johon on kysytty, ketkä haluisi tulla puhumaan tämmöisestä aiheesta, kerroon mitä ne ajattelee. Ryhmissä on ollut pienempiä lapsia, nuorimmat 9–10-vuotiaita, sitte on ollut 15–16-vuotiaita. Te ootte vanhin porukka joka on tässä mukana. Sä kysyit että onko tällä mitään merkitystä. Sitähän me toivotaan
- C: Emmä kysyny. Epäilin vaan.
- (N5)

Keskustelujen aluksi käsiteltiin myös luottamuksellisuutta ja kuvattiin, miten aineistoa tullaan käsittelemään: mitä kuvanauhoille tehdään ja miten materiaalia säilytetään. Kameran läsnäolo ja kuvaaminen herättivät yllättävän vähän keskustelua tai kommentointia. Kuvamateriaaliin liittyvät uhkakuvat tulivat suoraan puheeksi vain yhdessä ryhmässä.

- A: Näkyys siinä sun oma naama
- KE: Ai mun? Mun naama näkyy oikein hyvin
- M: Kyl siinä näkyy teidät kaikki. ... / mä siirrän sen tietokoneelle ja pistän rompulle ja lähetän KE:lle, joka kirjoittaa sit en tekstiks ja sen jälkeen se kuva-
- B: Mitä jos joku tulee ja kaappaa sun virukses. Ei ku sun koneen ja sit se virus levittää sitä koko nettiin ja sit se pyörii siellä. Ja sit se on silleen whoo kaikkien tiedot.
- (N3)

Keskustelun reunaehtojen ja kontekstin käsittelyn jälkeen alettiin rakentaa kehyskertomusta. Ensin esiteltiin teema ja valittiin päähenkilöt. Jokainen sai valita oman ehdokkaansa tarinan päähenkilöksi. Kaikki ryhmäläiset valitsivat yhden hahmon. Nuorten ryhmissä näistä korteista valittiin sitten yksi kertomuksen päähenkilöksi. Toisessa lasten ryhmässä valittiin koko perhe siten, että jokainen ryhmäläinen poimi yhden perheenjäsenen. Toisessa ryhmässä jokainen lapsi valitsi oman päähenkilön ja tälle perheen.

M: Tää koko pakka on pelkästään tällasia naamoja. Alotetaan siitä, et valkkaa näistä joku joka vois olla sellanen lapsi tai nuori, jonka juttua me voidaan ruveta yhdessä keksimään, kehittelemään tarinaa. Kuka vois olla sellanen, jolle tulee elämässä sellanen tilanne, tarttee elämässä jotain apua tai tukee tai sen vanhemmat tarttee, et tulee jotain sellasta hankaluutta tai vaikeutta?

(N1)

Kun kertomuksen päähenkilö(t) oli saatu päätettyä, heille keksittiin nimi ja sovittiin, minkä ikäisiä he ovat. Sitten alettiin rakentaa kertomusta heidän elämästään.

M: Okei, mut ruvetaan nyt puhua näistä. Ketä nää on?

B: Tää on Timo

C: Nää on lapsia

A: Mun esi-isä

B: Tää on Timo

C: Tää on Matti

M: Minkä ikäinen on Timo?

B: Se on kolme kuukautta

M: Vauva. Entäs sun

(N3)

M: No missä nää vois asua? Minkälaisessa kodissa? Tää on semmonen, missä me voidaan ihan ite keksiä. Ihan minkälaisia juttuja vaan, ku tää on ihan meidän oma tarina. Missä ne vois asua?

(L2)

Kehyskertomuksen rakennuttua vaiheeseen, jossa päähenkilön tai perheen elämässä on tullut vaikeuksia, alettiin ryhmissä keskustella siitä, miten ja kuka tilanteeseen puuttuu vai puuttuuko kukaan. Tässä vaiheessa vetäjät tekivät suoria kysymyksiä, joiden avulla keskustelua suunnattiin hankkeen tavoitteiden kannalta keskeisiin asioihin. Kysyttiin, kuka lapsen tai nuoren tilanteen huomaa ja miten hän siihen puuttuu. Kertomusta kuljetettiin eteenpäin pohjimalla osallistujien kuvauksia siitä, miten tilanne etenee. Tässä vaiheessa vetäjien tehtävänä oli nostaa esille keskustelussa mainittuja erilaisia vaihtoehtoja, selkiyttää niitä ja joskus myös haastaa osallistujia pohtimaan jotakin tiettyä kysymystä.

M: Tällä on aika rankkaa tällä äidillä ja lapsetki on vähän huolissaan. Mitäs jos käy silleen, et joku huolestuu tosta perheestä, että tartteskohan ne apua? Kuka sellanen vois olla

C: Anne [yksi tarinan perheen lapsista]

M: Tää Anne. Anne rupee aatteleen, et nyt asiat ei mee oikeen hyvin. Mitä

se tekee, ku se rupee oleen vähän huolissaan?

C
(L2) Se auttaa sitä äitiä

M: Mut hei ajatelkaa nyt, et täähän on ihan keksitty, mut ku sellasta sattuu, et kymmenen vuotiaat, ykstoista vuotiaat joutuu tosi pahaan jamaan. Että niitten vanhemmat ei välitä eikä kukaan muukaan välitä. Sit joku tekee sen lastensuojeluilmoituksen, soittaa sille sossulle. Niin tää on just se juttu, et me aateltiin, et me halutaan kuulla, et mitä sen sossun pitäis tehdä.

B: Huostaanottaa se lapsi.

B: Huostaanottaa lapsi. Kattoo mikä on parhaaks. Jos se on ihan sika huonos jamas, niin pistää johonki vieroitushoitoon tai jotain. Mut sit jos se vaan ryyppää tai jotain niin sillon se pitäis tunkee johonki lastikseen

A: Vitsit tommoset jutut. Ei noista oo mitään hyötyy. Koska semmoset lapset, jotka joutuu sinne lastenkotiin, ne oikeesti päästään niin vitsin pihalla. Ne on niin juntteja ja semmosia. Oikeesti ei niihin auta. ... /

(N3)

KE: Minkälainen teidän mielestä, jos aattelee tosiaan, että vieras aikuinen työntekijän roolissa ottaa yhteyttä, niin miten teidän mielestä on hyvä ottaa yhteyttä ja missä on hyvä tavata? Miten te koette, että vaikka tavata kuraattorin huoneessa tai jossain sosiaalitoimistossa tai? Mitä te aattelette, sellaista tilasta?

C: Jossain sillen tutussa paikassa kummiski
(N1)

Tämä vaihe oli kaikissa ryhmissä intensiivinen ja latautunut. Osallistujien omat kokemukset ja siihen perustuva varsinainen asiantuntijuus tuli elävästi esille. Joissakin ryhmissä omiin kokemuksiin viitattiin suoraan, toisissa ne olivat läsnä lähellä mutta pinnan alla. Nuorten ryhmissä liikkumatilaa suhteessa oman elämän kokemuksiin ja vaihtoehtoihin tarinoihin oli enemmän. Lasten ryhmissä jännitys tiivistyi juuri tässä vaiheessa ja lapset tarvitsivat paljon tukea keskusteluun ja asioiden käsittelyyn.

Keskustelun lopussa kaikissa ryhmissä puhuttiin siitä, minkälainen tapaaminen oli ollut ja miltä se oli tuntunut. Vetäjät kertoivat vielä lopuksi sen, mihin aineistoa käytetään ja miten se raportoidaan. Osallistujilla oli mahdollisuus kysyä, jos joku asia oli jäänyt heitä vaivaamaan. Tapaamisen jälkeen mieleen tulevissa asioissa heitä ohjattiin kääntymään ryhmän omien vetäjien puoleen.

M: No oliks tää niin jännää kuin te aattelitte etukäteen

C, E: Ei
nauraa...

M: Ei yhtään, ei yhtään jännää
nauraa...

(L2)

- M: Mun pitää ruveta lopettaan. Mutta tota tästä keskustelusta ois kiva kuul-
la. Miltä tää nyt sitte tuntu? Me aloitettiin pari tuntii sitten
- C: Liian pitkä alustus
- M: Tä?
- C: Liian pitkä alustus
- M: Niin siinä oli pitkät jorinat ennen kuin päästiin
- C: Liian pitkät
- A: Sit pääsi vauhtii paremmin
- T: Mitä muuta? Onko tää semmonen tapa, et voi sanoo jotain asioita,, jotka
on tärkeitä?
- D: On hyvä, et voi auttaa näit tulevia ihmisiä, jotka joutuu sinne
- C: Tuskin tää mihinkään vaikuttaa, kyl se aika tälleenki kuluu
- A: On hyvä että on tälleen pieni ryhmä
- (N5)

Keskustelut kokemuksena

Keskustelut olivat kaikille osapuolille kokemuksena uusi. Vetäjät ja ryhmäläiset olivat toisilleen vieraita, ja kohtaaminen oli ainutkertainen. Oli siis selvää ja ymmärrettävää, että tilanteet olivat jännittäviä kaikille. Toisen lasten ryhmän vetäjä kertoi tapaamisen valmisteluvaiheessa, että tyttöjä jännittää, osaavatko he vastata oikein kysymyksiin. Sama ennakoiti tuli esille myös ensimmäisessä nuorten ryhmässä, jossa yksi osallistujista epäili ennen keskustelun alkua, ettei hän ei osaa sanoa mitään esitettyihin kysymyksiin. Näiden lasten ja nuorten oletuksena siis oli, että edessä on haastattelu, jossa esitettyihin kysymyksiin on olemassa oikeita ja vääriä vastauksia.

Kaikissa keskusteluissa olikin alussa varsin pitkä tutustumisen ja tunnus-
telun vaihe. Siihen kuului keskustelun tarkoituksen ja reunaehtojen käsittely,
menetelmän esittely ja kertomuksen rakentelu. Erityisesti korttien valinta ja
kertomuksen aloittaminen olivat kohtia, joissa neuvoteltiin pelisäännöistä ja
rakennettiin ryhmän toimintakulttuuria. Sen aikana selvästi testattiin vetäjien
asennoitumista ja reaktioita osallistujien tapaan puhua ja toimia. Samoin haeti-
tiin rajoja sille, mitä on mahdollista käsitellä ja millä tavalla. Yksi teema oli,
onko olemassa jokin tietty ”haluttu” tarina vai oliko sitä todella mahdollista
rakentaa ryhmän haluamaan suuntaan.

Periaate oli, että kaikki saavat puhua ja kaikkien ehdotukset otetaan yh-
teiseen käsittelyyn. Jokainen sai myös tehdä itse päätökset oman valintansa
suhteen. Jokaisella oli siis oikeus omaan mielipiteeseen, kokemukseen ja valin-
taan. Ryhmän yhteisen tarinan rakentamisessa näitä ajatuksia jouduttiin sitten
sovittamaan yhteen. Vetäjien tavoitteena oli luoda keskustelukulttuuri, jossa
eri vaihtoehtoja voitiin vertailla ja punnita.

Nuorten ryhmissä mahdollisuus kehittää tarinaa vapaasti otettiin tehok-
kaasti käyttöön. Keskustelua leimasi välillä hervoton irrottelu, jossa kaiken-
laiset vaihtoehdot olivat mahdollisia. Samalla kuitenkin monista ”heitoista”
välittyi vakavuus, josta oli leikki kaukana. Ryhmät myös ottivat tarinan hal-
tuunsa ja tunnistivat oman valtansa tehtävien ratkaisujen suhteen. Lasten ryh-
mässä tarinan kuljettaminen oli huomattavan paljon varovaisempaa ja edellytti
paljon tukea vetäjiltä. Lasten ryhmässä vaihtoehtoja esitettiin vähemmän, ryh-
mäläiset luopuivat herkästi omista ehdotuksistaan ja mukautuivat aikaisemmin

esitettyihin ajatuksiin.

Toisessa lasten ryhmässä tarina alkoi kehittyä idylliseksi kuvaukseksi perheestä, jossa on äiti, isä, lapsia ja paljon kotieläimiä: hevosia, kissoja, koiria, kanoja ja lampaita. Lapset harrastivat taitoluistelua, jalkapalloa ja ratsastusta, vanhemmat hoitivat maatilaa. Tähän kertomukseen huolet eivät tuntuneet kuuluvan. Kysymys perheen vaikeuksista sai tytöt hämmennyksiin ja keskustelun ilmapiirin jännittyneeksi. Eteenpäin päästiin vasta, kun jännitys oli tehty näkyväksi ja hyväksytyksi. Kaikki tytöt ja myös keskustelun vetäjät näyttivät käsillä, kuinka paljon heitä juuri sillä hetkellä jännitti. Tämän jälkeen jatkettiin tarinan rakentamista ja alettiin pohtia tarkemmin perheen vaikeuksia.

Myös toisen lasten ryhmän tytöille tarinan rakentaminen ja hankaluuksia tuottavien asioiden keksiminen oli vaikeaa. Oman vetäjän mukana olo tai aikuisten tuottamien mahdollisten pulmatilanteiden esittely eivät juuri tuntuneet auttavan. Tytöt olivat hyvin hiljaisia eivätkä saaneet tukea toisiltaan. Tilanne oli selvästi hyvin jännittävä.

Lasten ryhmissä jännitys säilyi loppuun saakka. Toisessa se purkautui kikatukseksi, josta ei meinannut tulla loppua. Toisen ryhmän tyttöjen hiljaisuus oli vetäjän mielestä poikkeuksellista ja tytöille epätyypillistä. Aikuiset pohtivat havaintojaan keskustelun lopuksi tyttöjen läsnäollessa.

- O*: Mä en oo ikinä näin hiljaisia tyttöjä nähnyt. Jotenki oli hankala tilanne selkeesti. Yleensä on porina kova täällä
- M: Mistähän se johtuu? Mitä te luulette, mistähän se johtuu, että nyt oli hiljaista?
- K-E: Ainakin osasyynä voi olla toi video
- M: Tuntuko teistä et toi kamerta häiritse
- O: Ehkä tässä oli monta asiaa semmosta
- K-E: Aihekin vaikee
- O: Ja mekään ei olla pitkään aikaan nähty
- L4

Lapsille tässä muodossa toteutettu keskustelu oli selvästi vaativa ja jännittäväkin kokemus. Nuorten ryhmissä tilanne oli kuitenkin toinen. Kaikissa ryhmissä keskustelu alkoi ”nuuhkimisvaiheen” jälkeen kulkea. Ajatuksia, kokemuksia ja mielipiteitä kerrottiin ja jaettiin. Osallistujat olivat selvästi motivoituneita pohtimaan työntekijöiden toimintatapoja ja käyttivät tilaisuutta hyväkseen. Jälkihuoltonuorten ryhmässä keskustelua arvioitiin monipuolisesti. Pientä ryhmää pidettiin hyvänä keskustelun kannalta, ja siinä nähtiin mahdollisuus vaikuttaa. Kriittinen vire säilyi kuitenkin loppuun saakka, eikä vaikutusmahdollisuuksia mitenkään idealisoitu.

Tarinoiden luonnehdintaa

Keskustelun alussa annettu ohje tarinan rakentamiseen oli väljä. Se sisälsi vain päähenkilön valinnan, oletuksen ongelmista ja periaatteen, että tarinaa ”keksitään” yhdessä. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 4) on tiivistetysti ja yksinkertaistaen kuvattu kussakin ryhmässä kerrottujen tarinoiden perusjuoni. Nuorten ryhmissä vaihtoehtoisia tarinapolkuja oli paljon ja eri vaihtoehdoista

---

* O viittaa keskustelussa mukana olleeseen ryhmän omaan vetäjään.

keskusteltiin elävästi. Vaihtoehtoista on kirjattu se, johon ryhmässä lopulta päädyttiin. On tärkeä muistaa, että tarinoiden rakentaminen ei ollut keskustelujen päätavoite vaan tarinat olivat väline käsitellä hankkeen kannalta tärkeitä kysymyksiä. Tästä syystä keskusteluissa ei pyritty yhtenäisiin, kronologisesti eteneviin tarinakuvauksiin. Tiivistykset on koottu pienistä pätkistä, jotka keskustelun lomassa kuljettivat tarinaa eteenpäin. Varsinkin loppuratkaisujen osalta monen päähenkilön kohtalo jäi auki tai sitä vain ennakoitiin. Kaikissa nuorten ryhmissä tarinaa kerrottiin osittain taaksepäin jostakin tietystä havaintokohdasta. Selkeintä tämä oli ryhmässä 3. Tässä ryhmässä päähenkilöksi valittiin 50-vuotias rappioalkoholisti, jonka lapsuutta ja nuoruutta keskustelussa rekonstruoidtiin. Muissa ryhmissä pohdittiin 17-vuotiaiden päähenkilöiden elämän aikaisempia vaiheita, mutta myös nykyhetkeä ja tulevaisuutta.

Taulukko 4. Tarinoiden tiivistelmät

	Ryhmä N1	Ryhmä L2	Ryhmä N3	Ryhmä L4	Ryhmä N5
Päähenkilö/t	Matti, 17 v.	Anne, 17 v.; Vilma, 9 v.; Jutta, 7v.	Jorma Kalevi, 50 v.	Niko, 2 v.; Leena, 12 v.; Minni, 12 v.	Poika, 17 v.
Elämäntilanne	Asuu äidin kanssa, yksi pienempi siskopuoli. Ongelmia suhteessa isään	Asuvat isän ja äidin kanssa maatilalla, jossa paljon eläimiä. Harrastavat luistelua, jalkapalloa, ratsastusta ja pianonsoittoa	Elänyt rankan elämän ja näyttää 50-vuotiaana 70-vuotiaalta.	Nikon perhe: Äiti kotona, isä laulaja. Leenan perhe: Äiti on taiteilija, isä huippumalli. Leena harrastaa kiipeilyä. Minnin perhe: Äiti on malli, isä jalkapallovalmentaja. Minni soittaa viulua.	Pojan äiti on kuollut jo vuosia sitten, isä huolehtinut lapsesta.
Vaikeudet	Vaikeudet alkoivat 8. luokalla. Matti alkoi ryyppätä, masentui ja jätti lopulta koulun kesken. Mikään ei kiinnosta.	Vanhemmille tulee riitoja maatilasta, riidat pahenevat ja lopulta vanhemmat eroavat. Isä muuttaa kaupunkiin. Työt painavat äitiä ja hän väsy.	Perhe oli väkivaltainen: isä hakkasi lapsia ja äiti isää. Molemmat vanhemmat olivat alkoholisteja. Lapset olivat täysin heitteillä. Pikkusiskosta tuli huumeiden käyttäjä ja JK alkoi ryyppätä 10-vuotiaana rankasti, poltti ja käytti huumeita.	Nikon isä vaan laulaa ja on poissa kotoa. Äiti hoitaa Nikoa ja väsy. Leenan äiti tekee paljon töitä, mutta isä huolehtii Leenasta. Minnin isä ja äiti tekevät paljon töitä ja Minni on paljon yksin.	Isä on stressaantunut töistä ja lapsen hoidosta ja vähitellen alkoholisoitunut. Kaikki kasaantuu pitkän ajan kuluessa. Poika alkaa olla paljon poissa kotoa, kun ei kestä nähdä isää huonossa kunnossa. Tulee kouluvaikeuksia ja riitoja isän kanssa.
Puuttumiset	Äiti häntää Mattia kouluun mutta ei onnistu. Opettaja ottaa yhteyttä kotiin, siirtää asian kuraattorille. Kuraattori kutsuu Matin ja äidin keskustelemaan, Matti ei halua mennä, pelkää, ei puhu mitään. Tapaamisista ei hyötyä. Äiti ei jaksa Matin kanssa, asia siirtyy psykologeille ja sosiaalityöntekijöille.	Lapset yrittävät auttaa äitiä. Anne soittaa perhetyöntekijöille ja pyytää apua. Perhetyöntekijät tulevat kotiin ja juttelevat äidin ja lasten kanssa. He ovat lasten kanssa, että äiti saa tehtyä töitä. Opettajakin huolestuu lapsista koulussa ja ottaa yhteyttä äitiin	Kukaan ei puuttunut tilanteeseen, opettajat eivät huomanneet mitään, eivätkä olleet kiinnostuneita pojan tilanteesta. Joku soitti sosiaalityöntekijöille, kun JK oli ostanut alaikäisenä viinaa Alkosta. Sosiaalityöntekijät tulivat ja veivät pojan lastenkotiin	Nikon äiti vie lapsen päivähoitoon ja menee itsekin töihin. (Muiden lasten tarinoin ryhmä ei tuota itse vaihtoehtoja vaan tarinoiden etenemistä pohditaan vahvasti aikuisten tukemana.)	Poika alkaa toimia niin, että hänen ongelmansa huomataan. Koulukuraattori alkaa selvittää pojan tilannetta ja asia siirtyy lastensuojelulle. / Isä tajuaa, että ei pysty huolehtimaan pojasta ja ottaa itse yhteyttä lastensuojeluun.
Loppu	Matti saa hyvän kaverin, joka auttaa ja tukee ja koulunkäynti alkaa sujua./ Matti pääsee pienluokalle ja kaikki järjestyy./ Matti karkaa Ruotsiin ja joutuu palattuaan laitokseen.	Perhetyöntekijät auttavat äitiä ja lapsia	JK joutui lastenkotiin ja pääsi pois vasta täytettyään 18 vuotta.	Opettaja huomaa Minnin yksinäisyyden, juttelee tämän kanssa ja ohjaa kuraattorin luokse. Minni puhuisi kuitenkin mieluummin isovanhempiensa kanssa.	Ei yhteisesti sovittua loppuratkaisua.

Ryhmissä yhdessä kerrotuissa tarinoissa oli yllättävän paljon yhteisiä elementtejä. Lasten tarinoissa lähtökohdat päähenkilöinä olleiden lasten elämälle olivat hyvät: he asuvat yhdessä isän ja äidin kanssa, kaikilla vanhemmilla on työtä ja lapsilla harrastuksia. Onnea varjostavat ongelmat liittyvät vanhempien työntekoon: Toisessa ryhmässä vanhemmille tulee riitoja maatalan töiden tekemisestä. Riitely johtaa eroon ja isän muuttamisen pois ”johonkin kauemmas”. Äiti yrittää vähentää töitä luopumalla osasta elämiä, mutta elämä on rankkaa siitä huolimatta. Lopulta yksi lapsista soittaa apua perheelle. Toisessakin ryhmässä aikuisten työ vie paljon aikaa joko molemmilta tai toiselta vanhemmalta. Toinen vanhemmista joutuu selviytymään yksin. Yksinäisyys vaivaa myös lapsia.

- M: ... /No, mitäs nää isä ja äiti? Mitäs ne tekee päivisin?
D: On töissä
M: On töissä. Onks ne molemmat jossain muualla töissä vai maatilantöissä
D: Maatilalla
M: Joo. Ne tekee siellä hommia, niinku maanviljelijäperhe. Onks ne aina asuu siellä vai onks ne muuttanu jostakin tai?
C: Aina
M: Ne on ollu aina siellä. Joo-o. Okei. No mutta tuota, sit täs tarinassa käy kuitenkin sillä tavalla, et niille tulee jotakin vaikeuksia elämässä. Mitähän se vois olla?
Hiljaisuus
M: Mitä te aattelette?
C: Niille vanhemmille tulee joku riita
M: Mm. Vanhemmille voi tulla joku riita jostakin. Joo. Minkälaisista asioista semmonen vois tulla. Mitä sää [D] aattelet?
D: Siitä maatalanhoidosta
(L2)

Nuorten tarinoista idylli oli kaukana ja vaikeudet läsnä alusta asti. Onnellisesta ydinperheestä on vain rippeet jäljellä: vanhemmat ovat eronneet, toinen heistä on kuollut tai molemmat ovat alkoholisteja. Keskusteluissa rakentuneet juonet mukailivat suomalaisen onnettoman elämän tyyppitarinoita, joissa alkoholi, masennus ja epäonnistumiset kulkevat käsi kädessä.

- M: / ...Sovitaan et se asuu äidin luona kahestaan. Tai onkos sillä sisaruksia?
B: Ei
C: Kaikkeen vaan ei (naurua)
B: Ei..
A: Vois mieluummin asuu isän kansa. Sillon ongelmia isän kanssa
B: Ei oo ku äidin kans. Äiti on juoppo –
C: Kaikilla on nyt eri tarina tähän
A: Ei oo. Sen isä ei hyväksy sitä tollasena. Sit...
B: Sen äiti on juoppo, isä on rasisti -
(N1)

- M: Mut palataan siihen kysymykseen, et jos tämmönen kymmenenvuotias alkaa ryyppään. Sehän on koulussa, niin tekeeks kukaan mitään missää?
A: No kun sen äiti vaan keskittyy isän hakkaamiseen ja isä sen pikkupojan hakkaamiseen, ne oli kans aina kännissä, niin eihän ne tehny mitään. Ja opettajat ei huomannu, ku se ryyppäs vaan viikonloppusin
(N3)

Väistämättä jää miettimään, mihin tarinoiden stereotyyppisyys liittyi. Kerrottiin ne siksi, että nuoret olettivat meidän odottavan juuri tuollaisia tarinoita, vai siksi, että ne olivat ”helppoja” valintoja ongelmatarinoiksi. Niistä päästiin nopeasti konsensukseen, koska liikaa viinanjuontia pidetään myös julkisessa keskustelussa yleisesti perheiden ja lasten suurimpana ongelmana. Tosin jälkihuoltonuorten ryhmässä myös kyseenalaistettiin oletus toisen vanhemman alkoholiongelmien haitallisista vaikutuksista lapsen elämään niissä tilanteissa, joissa toinen vanhemmista on kuitenkin kykenevä huolehtimaan lapsesta.

- M: Joo. Mitä te muut aattelette, että missä se lapsen tai nuoren olemisessa tai elämässä alkaa näkyä semmonen että jos tuota tosiaan vanhempi tai vanhemmat juo liikaa?
- C: No ei siin yksikkömuodossa välttämättä ollenkaan. Tää on just tälläsii psykologisii tunteja, väärii perusoletuksii mun mielestä ...//.. tollasii et jompi kumpi vanhemmista alkaa juomaan, siinä elämä on pilalla tai se jotenki vaikuttaa siihen...//... Ei se välttämättä tarkota, että jos toisella on juomisongelma, että se jotenki kauheen tramaattisesti vaikuttaa tai ei vaikuta ollenkaan. Se on lähinnä perusoletus.
- M: .../ sä aattelet, että jos toinen ei juo liikaa, mutta toinen juo liikaa, niin se voi tavallaan niinku riittää, et se toinen on tolkuissaan. Sitäkö sä tarkoitat?
- C Joo
(N5)

Kolmas tarinoihin vaikuttava tekijä voi olla se, että alkoholin tuottamat ongelmat olivat keskustelujen osallistujille tuttuja omasta kokemuksesta suoraan tai välillisesti. Päihdeongelmathan ovat yksi yleisimmistä lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevista tekijöistä. Vaikka tarinat olivat kärjistettyjä ja tietyllä tavalla yksiulotteisia, niiden yhteydet todellisuuteen kuitenkin tunnistettiin.

- A: ...Mä tunnen liikaa tämmösii ihmiisi
- C: Niin mäki tunnen
- A: Vitsi. Mä tunnen niitten mutsit, mä tunnen ne. Mä oon vitsi nähny elämää...//..Semmosia ne on, eikä niitä paskan vertaa vois kiinnostaa. Eikä niit lapsiikka. Sit ne on vaan joo, noi sossut on ihan perseestä, vaik ne yrittäis auttaa kuinka. Semmost se on...

Naurua
(R3)

Kuvitellun kertomuksen ainekset kumpuavat monella tavalla jokaisen henkilökohtaisesta kokemuksesta. Keskusteluissa kuvitteellisen kertomuksen ja todellisten kokemusten leikkauspisteet tulivat esille monella tavalla. Tarinoissa tunnistettiin, ja niihin myös tietoisesti rakennettiin, omaa tai muiden ryhmäläisten tilannetta vastaavia asetelmia tai koko ryhmää yhdistäviä kokemuksia. Tunnistaminen ja tilanteen tuttuuden tunnistaminen saattoi olla avointa ja selkeää, kuten seuraavissa näytteissä, joissa kommentoidaan ryhmän jäsenille yhteisiä kokemuksia, omasta tai toisen elämästä tuttuja tilanteita.

KE: Mitä Matti 17-v tekee elämässään?
D: Se jätti koulun kesken
A: Joo
C: No niin, sieltä se tuli!
(kaikki nauraa)

(N1)

KE: Asusko se sen isän luona vai?
B: Ei
D: Toi on ihan sun stoori
B: Nii onki

(N1)

Myös toisessa lasten ryhmässä oman elämän elementtejä tuli tarinaan hyvin suoraan, kun päähenkilöitä nimettiin, ja myöhemmin, kun mietittiin, kuka voisi tulla avuksi väsyneelle äidille. Mutta muuten lasten ryhmä oli hyvin niukka omien kokemusten käsittelyssä.

M: Minkä niminen vois olla tuo äiti?
D: Mm,,, ismän tyttöystävän nimi on ainakin U. Se on ulkomaalainen.

...//...

KE: Entäs sitte iskä?
E: R. Mun ismän nimi...

...//...

B: Se [yksi tarinan perheen lapsista] soittaa johonkin
M: Joo. Mihin se vois soittaa? Kenelle tommosessa tilanteessa vois soittaa? Tuleeks teille muille mieleen, mistä vois pyytää apua tai keneltä vois pyytää apua, jos on tollanen tilanne?
D: Mä en muista sitä ammattia mutta sama ammatti kuin K:lla ja N:lla [lapsen perheen perhetyöntekijät]

(L2)

Kertomus ja sen kehittymisen pohtiminen palauttivat mieleen todellisia kokemuksia erilaisista kohtaamisista (aikuisten) työntekijöiden kanssa. Nuorten ryhmissä kehyskertomus jäi jossain vaiheessa sivuun ja keskustelu siirtyi todellisiin ja toivottuihin auttamisen kokemuksiin. Yhdessä ryhmässä puhuttiin paljon suoraan omista kokemuksista ja mietittiin, mikä niissä oli ollut hyvää ja mikä taas oli tuntunut turhauttavalta tai pahalta.

B: Meillä oli ihan sika kiva kuraattori koulussa
C: K:lla [kuraattorin nimi] mä kävin aina
B: K oli ihana
A: Mä en tykänny K:sta. Se oli liian pirtee
C: Se sentään kuunteli mun asioita
M: Mikä siinä oli kivaa?
C: Se osas kuunnella ja auttaa
(N3)

Toisessa nuorten ryhmässä pidettiin enemmän etäisyyttä omiin kokemuksiin eikä niistä puhuttu suoraan. Jälkihuoltonuorten ryhmässä kerrottiin jonkin verran omakohtaisia kokemuksia ja omia mielipiteitä saatettiin suoraan perustella omilla kokemuksilla. Suurimmaksi osaksi myös siinä vaihtoehtoja ja toimintatapoja pohdittiin yleisellä tasolla. Omakohtaisesti koetun saattoi kuitenkin kuulla sivulauseissa, äänensävyssä ja keskustelun tunnelmassa, joka muuttui alun irrottelusta keskittyneeksi ja intensiiviseksi.

- KE: Kuka koulusta ottaa yhteyttä?
C: Varmaan –
D: - luokanvalvoja
C: Niin, sitten koulukuraattori sen jälkeen, sitte joku rehtori
D: Nii, jos se kuraattori sitte juttelee sen kanssa. Sitte se huomaa, että sillä on joku hätänä
C: Nii
A: Ei se suostu siihen. Se sanoo, että vitut määhän halua mittään
D: Se karkaa kotoa
A: Niin
(NI)
- C: Sen pitäis mennä johonkin niin se vaan häviää
A: No, voi se olla pari kertaa käynny mutta se ei puhu mitään
KE: Miksi se ei puhu mitään?
D: Se pelkää
(NI)

Ryhmä keskustelun kontekstina

Hankkeessa kokeiltiin fokusoidun ryhmäkeskustelun toimivuutta lasten ja nuorten osallistumisen menetelmänä. Edellä on kuvattu toteutuneiden keskustelujen kulkua ja luonnehdittu niitä tilanteina. Fokusryhmille asetettu tavoite osallistujien välisestä keskustelusta toteutui nuorten ryhmissä hyvin. Lasten ryhmissä osallistujat tukeutuivat aikuisiin. Heidän välisensä keskustelu oli niukkaa ja lähinnä toisia myötäilevää. Nuorten ryhmissä oltiin sekä samaa että eri mieltä toisten kanssa. Myös aikuisten vetäjien ajatuksia ja oletuksia kyseenalaistettiin liittyen keskustelun ja koko lastensuojelutyön merkitykseen. Vastaavasti esimerkiksi alkoholiin liittyvien ongelmien luonteesta ja merkityksestä käytiin pohtivaa keskustelua, jossa esitettiin erilaisia näkemyksiä lasten asemasta tällaisessa tilanteessa.

- A .../Turha juttu. Turha yrittää parantaa maailmaa, ku ei onnistu kumminkaan
(naurua)
- M Sä oot sitä mieltä, et se on niinku totaalisen toivotonta, että...
- A Ehkä jossain ääripäissä, jos on ihan silleen niinku vähäsen vaan jotenki, pystyy puuttuun vielä tilanteeseen. Mut ku näyttää siltä, että tilanteeseen puututaan silloin ku on jo liiaan myöhäistä
...//...
- M .../ mä syksyllä meen sinne sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kokoukseen.

...//... Sit ne kysyy, et no mitä ne sano, et miten sen sossun pitäs sitä työtänsä tehdä. Niin emmä haluu sanoo niille, et ne sano, et turha vaiva, ei se auta mitään

A Hahaa. Pitääks meidän mennä sanoon se?

M Että tota. Mä haluisin kuulla, että mitä te -

C Kyllä se joitaki auttaa, joitaki ei

B Mitä ne muut on sanonu?

(N3)

M No mitä te muut aattelette siitä että jos, sä aattelet, että jos toinen ei juo liikaa, mutta toinen juo liikaa, niin se voi tavallaan niinku riittää, et se toinen on tolkuissaan. Sitäkö sä tarkotit?

C Joo

D Mitä mä aattelin, et sen vanhemmat ei pysty huolehtimaan paljon yhtään, niin joutuu kasvamaan niinku liian nopeesti aikuiseksi. Sanotaan et 13 – 11-vuotias joutuu olemaan jo aikuinen, tekee itte omat ruuat ja käymään kaupassa ja tälleen. Se on vähän väärin, kummiski pitäs olla lapsuus kunnolla ja tälleen

C Ei mun mielestä. Se on vaan että kahen taakka siirtyy yhelle. Ei se välttämättä tolleen toimi

D Ois se kiva elää lapsuus, et voi leikkii kavereiden kans eikä leikkii aikuisten kans

C Kyl kyl, on seki mahdollista, mut siinä vaan menee enemmän stressii äitille tai isälle, kumpi se nyt vaan onki selvinpäin oleva

A Kyllähän se kiristää koko perheen välejä silleen jos on kauheesti niinku silleen jotain tyyliin et lyö äitiä ja isä juo liikaa tai silleen. Tai rupee tuleen sellasii aggressiokohtauksia

C Niin mut ei sekään välttämättä tarkota et jos juo niin on väkivaltainen

A Niin mut siitä muodostuu lapselle tai nuorelle varmaan sellanen käsitys et on jotenki niinku se on väärin, tai jotenki silleen rupee hyljeksiin sitä perhe-elämää tai silleen

(N5)

Fokusryhmille tyypilliseen tapaan keskustelut nuorten ryhmissä eivät jäsentyneet haastattelun rakenteen mukaisesti selkeiksi kysymys vastaus-pareiksi, eikä se ollut tavoitteenakaan. Yksi seuraus oli se, että keskustelun juonen hahmottaminen oli ajoittain vaikeaa keskustelun liikkuessa kuvitteellisesta tapauksesta osallistujien todellisiin kokemuksiin. Tämä asetti haasteita vetäjille, joiden tehtävänä oli kuitenkin pitää keskustelu hankkeen tavoitteiden kannalta keskeisissä teemoissa. Lasten ryhmissä oli enemmän jaksoja, joissa vetäjien kysymykset kuljettivat keskustelua eteenpäin.

Keskustelujen rakenteesta johtuen myös aineiston analysointi oli vaativaa, sillä vastaukset hankkeen kannalta kiinnostaviin kysymyksiin olivat pieninä palasina arkikielisen puheen virrassa. Yksittäisten osallistujien mielipiteiden ja ajatusten erottaminen kollektiivisesti tuotetusta aineistosta ei myös ollut tavoitteena eikä se tämän aineiston perusteella olisikaan kovin helppo tehtävä. Näin siitä huolimatta, että kaikissa ryhmissä osallistujilla oli havaittavissa erilaisia rooleja, joita he käyttivät: Joka ryhmässä oli kriittisen äänen käyttäjä, joka kyseenalaisti esitettyjä ajatuksia ja provosoi keskustelua. Samoin oli tunnistettavissa rakentaja, joka tuotti keskusteluun kompromissiesityksiä ja peh-

mensi kriittistä ääntä, ja vetäytyjä, joka helposti jäi seuraamaan keskustelua ja kommentoi sitä niukasti. Vetäjien vastuulla oli toimia siten, ettei mikään näistä rooleista alkanut hallita keskustelua vaan kaikenlaisilla äänillä oli mahdollisuus osallistua siihen. Voi kuitenkin olla, että tässä ei aina onnistuttu, ja jokin rooli esti toisen kuulumista. Tarvittaisiin kuitenkin aineiston yksityiskohtaista analysointia sen selvittämiseksi, kuinka eri osallistujien aloitteet etenivät keskustelussa, tulivatko jotkut tietyt teemat sivuutetuiksi ja miten vetäjien toiminta vaikutti keskusteluun*.

On vaikea kuvitella, että yksilöhaastatteluissa olisi tavoitettu yhtä monitasoista lastensuojelun tarkastelua, kuin mikä nyt varsinkin nuorten ryhmässä toteutui. Haastattelija ei olisi voinut lähteä innostamaan, provosoimaan, kyseenalaistamaan ja vahvistamaan haastateltavien ajatuksia ja mielipiteitä samalla tavalla kuin ryhmäläiset toimivat suhteessa toisiinsa. Ryhmä toi siis keskusteluun monenlaista rikkautta. Kriittisesti arvioituna se on voinut tuoda myös pinnallisuutta siinä mielessä, että joidenkin teemojen käsittely jäi hajanaiseksi. Kahden kesken käydyissä keskusteluissa olisi ehkä ollut mahdollista päästä syvemmälle.

Hankkeen osallistujiksi haettiin ensisijaisesti valmiita jo aikaisemmin koontuneita ryhmiä. Motiiveja tälle ratkaisulle olivat toisaalta käytännölliset seikat (ajan ja vaivan säästäminen), mutta toisaalta myös turvallisuuteen ja luottamuksellisuuteen liittyvien kysymysten ratkaiseminen. Ryhmäkeskusteluissa osallistujat paljastavat aina jotain itsestään, ja lastensuojelussa nämä paljastuvat asiat saattavat olla hyvin henkilökohtaisia ja arkoja. Jo pelkästään lastensuojelun asiakkuus on tällainen henkilökohtainen asia. Hankkeeseen osallistuneissa valmiissa ryhmissä osallistujilla oli jo paljon tietoa toisistaan ja toisten kokemuksista. Tapaamisten luottamuksellisuus oli selvä. Tässä suhteessa valmiiden ryhmien rekrytointi oli hyvä ja toimiva valinta. Yllättävää olikin se, että hanketta varten koottu ryhmä ei poikennut muista keskustelun laadun tai määrän suhteen muuten kuin siten, että ryhmä oli kaikkein aktiivisin ja tuotteliain. Se, että sen kaikki jäsenet eivät tunteneet toisiaan etukäteen, ei tuntunut vaikuttavan tilanteeseen. Havaintoa tulkittaessa on kuitenkin muistettava, että osallistujat tiesivät toisten olevan saman toimiston asiakkaita ja he olivat nähneet toisiaan toimiston järjestämissä tilaisuuksissa, vaikka eivät tunteneetkaan henkilökohtaisesti. Tietty vaihe (jälkihuolto) lastensuojelun asiakkuudessa yhdisti osallistujia, ja sitä kautta heillä oli ainakin oletuksia siitä, että toiset ovat kokeneet samanlaisia asioita kuin he itse (huostaanotto, sijoitus, laitosasuminen jne.). Saattaa olla, että nämä kokemukset olivat olleet niin voimakkaita, että ne koettiin vahvasti yhdistäviksi.

Lasten ryhmistä toinen kokoontui lomatauon jälkeen vain hankkeen keskustelua varten. Sen tapaamisessa tuli tunne, että osallistujat ovat toisilleen vieraita ja ryhmän yhteisyyttä oli tauon jälkeen vaikea tavoittaa. Ryhmä oli koontunut aikaisemmin, mutta toimi kuten aivan uusi ryhmä, jossa osallistujat hyvin varovasti ottavat kontaktia toisiinsa ja tukeutuvat paljon vetäjiin.

Ryhmien valmius käydä hankkeessa tavoiteltua keskustelua on siis vain osittain yhteydessä sen historiaan. Monet tilannetekijät (ajankohta, kokoonpano, tilamuutokset jne.) voivat vaikuttaa siihen, minkälaiseksi keskustelun on mahdollista rakentua. Myös ryhmän kokoamisen tapa vaikuttaa. Nuorten kou-

---

* Tällainen laadullinen analysointi on kuitenkin erittäin hidasta, eikä siihen ollut hankkeessa resursseja.

lukotikokemuksia käsitelleessä tutkimuksessa havaittiin, että laitoksen työntekijöiden tutkimusta varten kokoamat ryhmät olivat erilaisia kuin nuorten itse muodostamat ryhmät. Nuorten itse muodostamissa ryhmissä keskustelu oli monipuolisempaa ja vapaampaa. Työntekijöiden kokoamissa ryhmissä tuli usein esille osallistujien välisiä jännitteitä, jotka saattoivat vaikuttaa voimakkaasti siihen, mitä ja miten ryhmissä oli mahdollista puhua. (Pösö, Honkatukia & Nyqvist, tulossa).

Tytöt ja pojat

Ensimmäisessä vaiheessa mahdollisia hankkeeseen osallistuvia ryhmiä oli viisi, joista kaksi oli poikaryhmiä ja kolme tyttöryhmää. Poikaryhmät jäivät kuitenkin pois ja vain tyttöryhmät osallistuivat keskusteluihin. Toisessa vaiheessa mukaan tuli vielä yksi lasten ryhmä, jossa kaikki osallistujat olivat tyttöjä, sekä jälkihuoltonuorten ryhmä, jossa oli kaksi tyttöä ja kaksi poikaa. Kaikkiaan keskusteluihin osallistui 16 tyttöä ja kolme poikaa. Sukupuolijakauma oli hyvin epätasainen ja ansaitsee hieman pohdintaa.

Molemmat ehdolla olleet poikaryhmät olivat nuorten ryhmiä eli jäsenet olivat 15 vuotta täyttäneitä. Toinen näistä poikaryhmistä oli rinnakkainen keskusteluun osallistuneelle tyttöryhmälle. Hankkeessa tarjottiin mahdollisuutta järjestää keskustelu molempien ryhmien kanssa, mutta aikataulusyistä se ei onnistunut. Tyttöryhmän kanssa yhteinen aika järjestyi, poikaryhmällä oli samaan aikaan muuta toimintaa, jota ei voitu siirtää. Yksi poikaryhmän pojista halusi osallistua keskusteluun tyttöryhmän kanssa. Tyttöjen suostumuksesta hänet otettiin mukaan. Jäi epäselväksi, mikä oli muiden poikien kanta. Olisivatko he mahdollisesti suostuneet omalle ryhmälle järjestettyyn keskusteluun, jos sellaista vaihtoehtoa olisi heille tarjottu?

Toisen poikaryhmän tapaaminen kariutui poikien kieltäytymiseen. Ryhmän vetäjät puhuivat aiheesta useampaan otteeseen poikien kanssa, mutta ajatus ryhmäkeskustelusta vieraiden aikuisten kanssa tuntui liian vaivalta ja pelottavalta. Vetäjien mukaan pojat eivät selityksistä huolimatta ymmärtäneet suostumuspaperissa kuvattua hankkeen tavoitetta ja sisältöä.

Myös vetäjät olivat sitä mieltä, että näin toteutettu keskustelu poikien kuulemisen muotona oli liian vaativa. He pitivät sen onnistumista epätodennäköisenä. Taustalla oli käsitys, että pojat eivät pysty luottamaan vieraisiin aikuisiin eivätkä ilmaisemaan ajatuksiaan ryhmäkeskustelussa. Vaihtoehtoina vetäjät ehdottivat, että olisimme osallistuneet toiminnalliseen metsäretkeen ryhmän kanssa 1–2 vuorokauden ajan. Heidän mukaansa toiminnan lomassa keskustelun kokeellista asetelmaa voisi häivyttää ja poikien ajatusten kuuleminen on todennäköisempää. Toinen vaihtoehto oli, että keskustelu toteutettaisiin syksyllä koulujen alettua koulupäivän aikana, jolloin siihen osallistuminen olisi pojille ”pakollista”.

Mielenkiintoista on, että kaikkien ryhmien vetäjät saivat saman informaation hankkeesta. Myös tyttöryhmien vetäjät kertoivat, että ajatus keskustelusta oli tyttöjen mielestä jännittävä ja tytöt pohtivat, osaavatko he vastata kysymyksiin oikein. Näistä ryhmistä kukaan ei kuitenkaan kieltäytynyt osallistumisesta eivätkä niiden (nais)vetäjät epäilleet tyttöjen selviytymistä keskustelussa tai kyseenalaistaneet keskustelua keinona selvittää tyttöjen ajatuksia lastensuojelutyöstä.

Kaikki ryhmien vetäjät olivat kokeneita ja tunsivat hyvin sekä oman ryhmänsä lapset ja nuoret että lastensuojelun ryhmätoiminnan kohderyhmän laajemminkin. Poikaryhmän vetäjien näkemykset perustuivat siis koeteltuun tietoon siitä, miten kontaktin saaminen näihin poikiin on ylipäänsä mahdollista. Tutkimusten ja selvitysten tavanomainen käytäntö – informointi (kirjallisesti), suostumus (kirjallisesti), tietojen kerääminen (keskustelu) – ei heidän kokemuksensa mukaan ollut se tapa, jolla pojat voisivat olla osallisia lastensuojelun kehittämisessä.

Havainto on hankkeen kannalta merkityksellinen. Toisaalta se vahvistaa havainnot siitä, että aikuisilla on selkeä portinvartijan rooli suhteessa lasten ja nuorten tavoittamiseen. Heillä voi olla monia syitä kontrolloida sitä, kuka pääsee kontaktiin niiden lasten ja nuorten kanssa, joista he ovat vastuussa. Kontrollointia motivoi usein halu suojella lapsia ja nuoria kokemuksilta, joiden oletetaan tai tiedetään olevan heille haitallisia. Tässä hankkeessa perusteltu ja kokemukseen perustuva oletus oli, että tällainen keskustelu olisi pojille liian vaativaa.

Miesten ja poikien puhumattomuus on vahva suomalainen uskomus, jolle voidaan löytää myös sitä tukevia havaintoja. Esimerkiksi Heikkinen (2006, 70) kertoo ryhmistä: ”Toiset pojista puhuvat enemmän, toiset vähemmän ja jotkut eivät puhu juuri lainkaan ensimmäisen puolen vuoden aikana. Näin käy usein myös silloin, kun sosiaalityöntekijä, psykologi, opettaja tai muu ammattilainen haastattelee poikia toimistokontekstissa. Pojista ei saa ’pumpattua’ tietoa.” Pösön (2004, 28) koulukotitutkimuksessa nuoret ottivat haastatteluun osallistumisen lisäksi valokuvia haluamistaan kohteista. Pösön havainnon mukaan ”jotkut pojista puhuivat varsin niukasti koulukodista haastattelussa, mutta valokuvia syntyi paljon ja ne kuvasivat tiloja ja asioita, jotka olivat olleet haastattelussa esillä enintään mainintoina”. Kaivosojan (1996, 54) pakkotoimenpiteiden kohteena olleita nuoria käsitelleessä tutkimuksessa haastattelusta kieltäytyneitä poikia oli lähes kaksi kertaa enemmän kuin kieltäytyneitä tyttöjä. Lastensuojelun asiakkaina olleista tytöistä yksikään ei kieltäytynyt haastattelusta vaan kaikki tässä alaryhmässä kieltäytyneet olivat poikia.

Toisaalta Kaivosoja (1996, 171) tutkimuksessa haastatellut vakavien ongelmien keskellä elävät nuoret, joista suuri osa oli poikia, pystyivät kuvaamaan omaa tilannettaan ja kertomaan ajatuksiaan siitä. Samoin kokemukset miesten kriisityöstä osoittavat, että miehet ovat valmiita hakemaan apua ja puhumaan myös vaikeista asioista, jos siihen vain on olemassa sopivat puitteet (Pulli 2006, 172).

Pojat, jotka osallistuivat tässä hankkeessa järjestettyihin keskusteluihin, olivat aktiivisia ja kertoivat ajatuksistaan monitasoisesti. Keskusteluissa esitettiin kuitenkin myös epäilyjä sen suhteen, miten pojat osaavat käsitellä omia tai toisten vaikeita asioita. Näiden näkemysten esittäjä oli yksi osallistuneista pojista.

- M: Kelle niinku aattelet, et Matti pystyy eniten puhuun, tai kuka ois sellanen, et onks sillä ketään semmosta läheistä
- B: ...//..ei pojat osaa puhua ...//...Siis ajatelkaa. [Esittää kahden pojan välisen keskustelun]: Mää en kestä mun elämää. Mää tapan itteni. Mun elämä on paskaa. – Jaa, mennään ryyppään.

(N1)

Tulkinta, jonka mukaan tytöt osaavat puhua ja pojat eivät, on harhaanjohdava ja vääryyttä tekevällä tavalla yksinkertaistava. On kuitenkin tärkeää pohdita, syrjäyttääkö keskustelupainotteinen ja hyvään kielelliseen itseilmaisuun perustuva ajatus osallistumisesta jonkun ryhmän tai joitakin ryhmiä lapsia ja nuoria. Onko pojilla suurempi todennäköisyys jäädä näiden osallistumisen muotojen ulkopuolelle? Minkälaisia vaihtoehtoisia ja erilaisia osallistumisen muotoja voitaisiin luoda, jotta myös näiden poikien ääni kuuluisi?*

Sukupuolen merkitys osallisuuden käytäntöjen kannalta on tietenkin laajempi kuin pelkkään puheeseen ja kielenkäyttöön liittyvä. Sukupuolittuneet toimintamallit voivat vaikuttaa siihen, minkälaisesta toiminnasta tyttöjen ja poikien arvellaan olevan kiinnostuneita ja minkälaista toimintaa heille järjestetään. Kiili (2006, 159–164) havaitsi, että koulussa järjestetyn lapsiparlamentin toiminnassa esimerkiksi ikään liittyvät toimintamallit ja hierarkiat olivat selvästi joustavampia kuin sukupuoleen liittyvät. Ikään liittyvät asenteet ja toimintaa ohjaavat oletukset siis muuttuivat toiminnan aikana enemmän kuin sukupuoleen liittyvät. Niin toiminnassa mukana ollut tyttö kuin parlamentin ulkopuoliset aikuisetkin arvioivat, että pojat eivät suhtaudu toimintaan yhtä vakavasti ja sitoutuneesti kuin tytöt. Itsekriittisesti Kiili (emt. 163) pohtii, johtuiko poikien asennoituminen siitä, että naispuolisten vetäjien toiminta motivoi enemmän tyttöjä ja olisiko lasten sukupuoli pitänyt ottaa tietoisemmin huomioon. Hankkeen kokemusten perusteella hän miettii, olisiko pitänyt kehittää tyttöjen ja poikien osallistumista sen sijaan että kehitettiin lasten osallistumista. Kysymys on selvästi perusteltu myös tämän hankkeen havaintojen pohjalta.

Lapset ja nuoret

Lasten (9–11 v.) ja nuorten (15–18 v.) ryhmäkeskustelut olivat tässä aineistossa hyvin erilaisia. Nuorten ryhmissä keskustelu oli alun ”nuuhkimisvaiheen” jälkeen hyvin vilkasta ja elävää. Siinä lomittuivat kehyskertomus, omat kokemukset ja ajatukset toimintatapojen kehittämistä. Ongelmia kohti menttiin välillä hyvinkin rehvakkaasti, välillä taas niiden herättämien tunteiden kipeyden saattoi tuntea yhtä vahvasti.

Lasten ryhmissä jännitys oli käsinkosketeltavissa, eikä toisessa ryhmässä mukana olleen tutun ryhmänvetäjän läsnäolo tuntunut sitä juuri helpottavan. Tuli tunne, että kehyskertomuksissa rakennettujen onnellisten perheiden lasten ja vanhempien joutuminen vaikeuksiin oli lapsista ahdistavaa. Molemmissa ryhmissä puhe muuttui hyvin niukaksi juuri tässä vaiheessa. Toisessa ryhmässä päästiin eteenpäin, kun jännityksestä puhuttiin yhdessä, toisen ryhmän keskustelu hyytyi lähes kokonaan.

Lasten ryhmien tapaamisten olosuhteet erosivat hieman nuorten ryhmistä. Toisen ryhmän tapaaminen sijoittui keskelle isompaa toimintakokonaisuutta: ryhmällä oli ollut aamulla oma tapaaminen juuri ennen hankkeen keskustelua ja keskustelun jälkeen lapset olivat lähdessä retkelle. Väsymys ja jännitys saattoi liittyä myös tähän tilanteeseen. Toinen ryhmä puolestaan oli ollut ke-

---

* Vastaavasti täytyy tietysti pohtia myös sitä, ketä muita puhepainotteisuus sivuuttaa. Mitkä ovat kehitysvammaisten, kielen kehityksen pulmista kärsivien tai suomen kielitä osaamattomien maahanmuuttajalasten osallistumisen mahdollisuudet palvelujen arvioinnissa ja kehittämisessä? (Aiheesta tarkemmin ks. Morris 2003)

sätauolla, keskustelu oli ensimmäinen tapaaminen loman jälkeen. Hiljaisuus saattoi osaltaan olla myös sitä, että vetäjään ja ryhmäläisiin piti tauon jälkeen tutustua uudestaan. Tauot ja katkokset vaikuttavat aina ryhmän toimintaan ja edellyttävät osallistujilta isompaa tai pienempää uudelleen orientoitumista tilanteeseen ja toisiinsa.

Monet lasten kanssa työskentelyä ja lasten haastattelemista käsittelevät tutkimukset osoittavat sinänsä, että vaikeitakin asioita voidaan lasten kanssa käsitellä. Heillä on paljon niihin liittyviä ajatuksia, ja he pystyvät niitä ilmaisemaan (esim. Helavirta 2006, Eskonen 2005, Forsberg 2002, Leskinen 1983). Työskentelyn kontekstilla, tavoitteilla ja valituilla välineillä ja menetelmillä on kuitenkin suuri merkitys sen suhteen, minkälaiseksi kokemus lapselle rakentuu ja minkälaista tietoa lapsen on mahdollista jakaa aikuisen kanssa (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, Hurtig 2006).

Keskustelun vetäjänä tuli tunne, että lapset olisivat tarvinneet enemmän aikaa tutustumiseen ja myös konkreettisempia välineitä teeman käsittelyyn. Lasten oli varmastikin vaikea hahmottaa, mihin keskustelu oikein liittyi ja mitä siinä tavoiteltiin. Oletettavasti kertomukset tulivat myös liian lähelle omia kokemuksia, eikä valittu menetelmä tarjonnut riittävästi etäisyyttä ja tukea näiden kokemusten käsittelyyn.

Esimerkki paremmin lapsille sopivasta lähestymistavasta on englantilainen pilottitutkimus, jossa selvitettiin mielenterveyspalveluita käyttäneiden 9–14-vuotiaiden lasten kokemuksia niistä (Day, Carey & Surgenor 2006). Tutkimuksessa kutsuttiin lapsia ryhmäkeskusteluihin, joissa tavoitteena oli selvittää lasten ajatuksia käynneistään mielenterveyskeskuksessa ja keskuksen palveluista ylipäättäen. Ryhmässä keskustelu oli strukturoitu ja rytmitetty erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla. Lapsia pyydettiin esimerkiksi piirtämään perhe, joka on tyytyväinen tai tyytymätön käynteihinsä, ja kirjoittamaan puhekupliin, mitä perheenjäsenet sanovat käynneistä. Toisessa tehtävässä lapsille annettiin pistekortit ja he saivat antaa haluamansa pisteet käynteille asteikolla 1–10. Annetuista pisteistä ja niiden perusteluista puhuttiin yhdessä. Yhdessä vaiheessa keskustelua ryhmä jaettiin kahtia. Toisen puolen tehtävänä oli keksiä syitä, joiden vuoksi koko mielenterveyskeskus pistäisi lopettaa, ja toisen puolen piti keksiä perusteita sille, että toimintaa pitää jatkaa. Lapsilta myös kysyttiin, suosittelisivatko he käyntejä ystävälleen, jolla olisi samanlaisia vaikeuksia kuin heillä itsellään. Heitä pyydettiin myös kertomaan, miten he auttaisivat ystäväänsä valmistautumaan käynteihin. (Emt. 145).

Tutkimuksessa oli järjestetty osallistuneille lapsille myös mahdollisuus arvioida ja kommentoida ensimmäisen ryhmäkeskustelun perusteella tuotettuja tutkimuksen tuloksia. Lapset kutsuttiin validointitapaamiseen, jossa heille esiteltiin tutkimuksen tuloksia ja niistä keskusteltiin. Validointiryhmän kommenttien perusteella tulosten jäsenystä muutettiin lasten toivomalla tavalla. (Emt. 146.)

Dayn ym. (2006) valitsemat menetelmät toimivat hyvin ja osallistuneet lapset olivat niihin tyytyväisiä. Ryhmässä oli turvallista esittää ja käsitellä myös palvelujen suhteen kriittisiä ajatuksia. Keskustelun vetäjillä oli tärkeä rooli puitteiden luojina samoin kuin sen mahdollistajina, että kaikki saavat mahdollisuuden puhua. Kuvauksen perusteella voisi arvioida, että Dayn ym. (emt.) tutkimuksessa tavoitettiin jotakin vastavuoroisesta osallisuudesta, jossa aikuiset kantavat vastuunsa lasten osallistumisen mahdollistamisesta ja lapsilla on oma roolinsa ajatusten ja ideoiden esittäjinä ja muokkaajina.

Hyvän työn aineksia

Miten keskusteluihin osallistuneet lapset ja nuoret luonnehtivat tapoja, joilla kertomusten päähenkilöiden vaikeuksiin puututtiin. Mitä he pitivät tärkeänä ja auttavana? Tiivistetysti voi todeta, että luottamuksellinen suhde työntekijään nousi hyvän työn keskeiseksi kriteeriksi. Ilman luottamusta avun tarjoaminen koetaan ulkokohtaiseksi ja omien vaikeuden asioiden käsittely lähes mahdottomaksi. Luottamuksen rakentumisen edellytykseksi nähtiin mahdollisuus tutustua rauhassa. Ahdistavia kohtaamiset aikuisten ammattilaisten kanssa olivat silloin, kun tilaa tai aikaa suhteen rakentamiselle ei ollut. Tulee tunne kuin olisi tietokilpailussa.

- D: Ehkä ei kumminkaan ihan heti kannata mennä ihan asiaan Jutella vaikka jostain muusta asiasta
- C: Liian nopeasti
- D: Keskustella jostain ensin muusta asiasta. Ois helpompaa jos tekis jotain yhdessä
- C: Niin
- D: Se varmaan loppujen lopuksi alkaa ite kertoon
- C: Ei se nyt loppujen lopuksi pysty ihan tosi kauan oleen hiljaa
- B: Sitte se niinku tavallaan tulis jonku tason ystäviä, silleen tyhmästi. Saa sitä luottamusta, tustuu siihen paremmin. Luottaa paremmin siihen ihmiseen. Pystyy kertomaan paljon paremmin ja silleen

(N1)

- M: Tai että mikä niistä tekee ahdistavia kuraattorien, psykologien ja näitten huoneista
- D: Ne on niin asiallisia
- C: Ja sitte ne pistää liian tiukan tahdin päälle
- B: Ja sitte ne kirjoittaa koko ajan. Kerro, kerro kerro
- C: Ne on niinku puolella korvalla mukana siinä jutussa
- D: Sulla on puoli tuntia aikaa kertoa asias
- C: Kerro kaks minuuttia tätä ja tätä ja tätä ja sitten hypätään seuraavaan

(N1)

- K-E: Meneekö oppilaat Minnin koulussa mielellään kuraattorin luo
- A: Varmaan ku se menee niin siitä tuntuu, et se on niinku tietovisa, ku pitää vastata jokaiseen kysymykseen silleen.

(L4)

---

* Tässä raportissa painopiste on kokeillun menetelmän esittelyssä ja arvioinnissa. Keskustelujen sisältöä analysoidaan tarkemmin hankkeen muissa julkaisuissa.

Tutustumisessa auttavat paitsi aika myös muiden välineiden kuin vain puheen käyttäminen.

- T: No missäs nää tapais sitte, jos tavataan useemman kerran viikon aikana. Onko sillä paikalla väliä?
- C: No se vähä riippuu vähän jos sillä tapaamisella halutaan voittaa sen lapsen luottamus. Jos se tykkää pelata jotain pelejä, niin pelaa sen kanssa, nii pelaa sitte. Jotain mikä voittaa sen luottamuksen helposti
- (N5)

Luottamuksen ylläpitäminen edellyttää työntekijöiltä avoimuutta suhteessa asiakkaina oleviin lapsiin ja nuoriin. Erityisen kriittisiä vaiheita työskentelyssä ovat kohdat, jossa lapsen tai nuoren asioiden käsittely siirtyy toiseen paikkaan tai mukaan tulee uusia työntekijöitä. Näissä tilanteissa pitäisi miettiä, miten työntekijällä olevaa tietoa siirretään. Huonoin vaihtoehto on toimia siten, että nuori ei itse tiedä, mitä ja miten hänen asioistaan on kerrottu. Hyvinä käytäntöinä esitettiin toimintatavat, joissa siirrettävistä tiedoista sovitaan nuoren kanssa erikseen tai nuori on itse paikalla, kun asia siirtyy uudelle ihmiselle.

- M: Onks se sitte, että jos aattelee Mattia vaikka, ensin luokanvalvoja, kuraattori, sit sosiaalityöntekijä, psykologi kaikki kyselee samoja asioita?
- C: Se niinku se tieto ei kulje, että sosiaalityöntekijät ja esimerkiksi koulussa ne ei tee semmosta tiivistä rinkiä ja pidä yhteyttä silleen, et sen nuoren pitää selvittää aina seuraavalle ja seuraavalle ja ne ihmiset vaihtuu siitä
- D: Toisaalta se on ihan hyvä, että tiedot ei leviä eteen päin. Ei mee sitte seuraavalle henkilölle se kaikki. Siinä saattaa tulla semmonen olo, että ne vaan puhuu musta selän takana. Se vois silleen keskustella sen nuoren kanssa
- C: No se
- B: Niin ja silleen, et se voi kertoo silleen, et mitä haluaa. Jos niinku kertoo, että no niin, sano eteen päin, niin se voi kertoa jotakin sellasia asioita, mitä ei halua esimerkiksi opettajan tietävän
- D: Sitte jos kuraattorista siirtyy eteen päin jollekin sosiaalityöntekijälle, niin ne vois tavata kolmestaan
- (N1)

Luottamuksen pettäminen on oletettavasti yksi pahimpia kokemuksia, mitä työskentelyssä voi tulla vastaan. Yksi keskusteluihin osallistunut nuori kuvasi elävästi tilanteen, jossa kuraattori oli alkanut äidin ja nuoren yhteisessä tapaamisessa puhua asioita, joiden kertomisen nuori oli aikaisemmin kieltänyt. Vaikka tapahtumasta oli jo muutama vuosi, sen muistaminen oli vieläkin kiihdyttävää. Keskustelussa se elettiin uudelleen nuoren kuvatessa tarkasti, missä hän oli istunut ja miten hän oli rynnännyt pois tilanteesta äidin estelyistä huolimatta. Tapahtuman seuraus oli, että hän ei enää koskaan mennyt tämän kuraattorin luokse.

Keskustelu iän merkityksestä lasten ja nuorten kuuntelemisen ja osallistumisen ja sekä erityisesti päätösvallan suhteen oli valaisevaa. Siinä tuli selvästi esille, ettei lasten ja nuorten toiveena ole päästä määräämään, miten toimitaan, tai tekemään päätöksiä. Kaikissa ryhmissä oli selvää, että päätösvallan tulisi olla suhteessa ikään ja kykyyn ymmärtää, mikä on itselle hyväksi. Nuorimmat osallistujat asettivat ikärajan korkeimmalle, nuorten ryhmissä sitä ajateltiin enemmän joustavana ja suhteellisenä.

M: .../ Kuunnelkaa tää on tärke kysymys. Minkä ikäinen on sellanen lapsi, joka voi ite päättää tai ite määrätä, et minkälaista apua sinne perheeseen tarttetaan

C: 19

E: 18

M: 18,19 Voiks tää 7 vuotias sanoo?

C: Ei

E: Ei

M: 7-vuotias ei voi vielä sanoo sellasta asiaa. Joo. Entä tää 9.vuotias

C; E: Ei

C: 19 tai 18

M: 9-vuotiaskaan ei voi vielä sanoo

C: 17

M: 17-vuotias niinku tää Anne. Mitäs sää [A] aattelet, et minkä ikäinen. Voisko 12-vuotias sanoa?

C; E: Ei

M: Entäs 15-vuotias

C; E: Ei

M: 17-vuotiaaksi asti. Et sitä nuorempien, niin kanssa niitten isä tai äiti päättää. Ootteks te kaikki samaa mieltä?

C; E: Joo

(L2)

A: Onhan se paljon ihmisestä kiinni. 9-vuotias saattaa olla 13-vuotiasta ylhäällä [edellä] ajattelutasolla. Taas joku 17-vuotias saattaa olla ettei se yhtään tajua, mikä on sen parhaaks. Et se ei nää sitä kauheen realistisella tavalla tai silleen

...//...

M: Sä sanoit, et ikävuodet ei oo kauheen hyvä

A: Koska eihän kaikki aikuisetkaan oo silleen, et ne pystyy ajatteleen lapsen parasta. Vaan joskus aattelee yli itsensä. Niinku et miten ne pääse helpommalla ja silleen, eikä sitä, et mikä on lapselle hyvä ratkasu.

...//...

M: Et se on hirveen yksilöllistä

A: Mun mielestä sosiaalityöntekijöiden pitäis enemmän perehtyä siihen, et kuka osaa tehdä ratkasuja siinä porukassa ja millä tavalla, kuka saa miettiä omaa tulevaisuuttaan järkevällä tavalla.

(N5)

Kokouksiin, joissa suuri joukko aikuisia kokoontuu käsittelemään nuoren asioita, nuoret suhtautuivat varauksellisesti. Ne koettiin jännittäviksi, ja jännitys puolestaan helposti lamaavaksi. Esille tuli myös, että isoissa palaverieissa joutuu ajattelemaan, mitä voi sanoa, ettei loukkaa ketään ja joudu myöhemmin vaikeuksiin mielipiteidensä vuoksi.

C: Isketään sinut tuohon ja täällä on kymmenen ihmistä pöydän takana ja paperia ja kynä ja kattoo siinä joo, että selitöpäs sitä ja tätä ja tuota

B: Varsinkin jos on paljon ihmisiä se on rasittavaa ja varsinkin jos on yksin siinä ja sitte pitää selittää. Joo, joo. En mä oo tehny mitään pahaa. Älkää purko mua

- M: Niin, et ne isot tilanteet, missä on paljon aikuisia ja kaikkia viranomaisia ne on ikäviä?
- B: Niin
(N1)
- C Esimerkiksi mulla oli yks tapaaminen laitokses, siellä oli jotain etäsu- kulaisia, sitte oli tietysti äiti, sitte oli pari sosiaalityöntekijää ja laitokse ihmisiä. Ei uskaltanu puhuu siin tilantees yksinkertaisesti mitään vastaan, laitoksest. Ne oli siellä paikalla. Mä tiesin, et jos mä olisi niistä jotain siellä tälleen valittanu, emmä tiedä, se olisi ollut helvettiä siellä sitte. Ei se toisaalta ole hyvä
- B Se on kyl totta, et se riippuu vähän, et mitä uskaltaa sanoo, et ketä on paikalla
- C Emmä pystynyt puhua mitään. Mullakin ois ollu paljo sanomista siinä kes- kustelussa. Ei voinu haukkuu, ku ne oli siin paikalla. Nyt kuulostaa sankarilliselta, selän takana
(N5)

Thomasin (2002, 144–145) haastatteleminen sijaishuollossa olleiden lasten ja nuorten ajatukset osallistumisesta itseään koskevien asioiden käsittelyyn olivat hyvin samanlaisia kuin tässä hankkeessa esille tulleet näkemykset. Hyvä suhde työntekijään koettiin tärkeäksi ja puhumisen mahdollistavaksi samoin kuin toiminnallisuus ja kasvokkain istumisen vaihtoehdot (esim. puhelin). Monet lapset ja nuoret pitivät kahdenkeskisiä tilanteita parempina kuin isoja kokouksia, joissa oli paljon työntekijöitä. He eivät pitäneet aikuisista, jotka olivat päällekkäisiä, määräileviä tai ”tuijottavia”. Kaiken kaikkiaan lapset ja nuoret toivoivat saavansa apua ja rohkaisua omien ajatustensa ilmaisemiseen ja mahdollisuuden myös olla osallistumatta tilanteisiin, jotka tuntuvat liian vaikeilta. Vaihtoehtona lapsen tai nuoren omalle osallistumiselle nähtiin se, että joku aikuinen välittää lapsen mielipiteen muille varsinkin, jos ilmaistavat asiat olivat vaikeita tai negatiivisia. Prosessin avaaminen ja selittäminen eli tietojen antaminen siitä, mitä on tapahtumassa, miksi, miten ja mitä vaihtoehtoja on, oli lasten ja nuorten näkökulmasta ensiarvoista. Ilman sitä todellinen osallistuminen ja vaikuttaminen ei ole mahdollista. Erityisen merkittävänä prosessin ymmärtämistä pidettiin niissä tilanteissa, joissa ei voida toimia lapsen tai nuoren toiveiden mukaisesti.

Samoista teemoista puhuivat myös Kivistön (2006, 79) haastattelemat jälkihuollon asiakkaina olleet nuoret. Työntekijän kaikkein tärkeimmiksi ominaisuuksiksi nousivat luotettavuus ja tuttuus. Kivistön (emt. 80) kirjoittaa: ”Luottamus nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi kerta toisensa jälkeen. Jotta omista asioista voi puhua ja asioitaan hoitaa, työntekijään pitää voida luottaa.” Luottamus pitää rakentaa, ja sen pitäisi olla vastavuoroista: nuorille oli tärkeää, että myös työntekijä luottaa häneen.

Toisin kuin joskus saatetaan ajatella, lapset ja nuoret eivät pitäneet tärkeimpänä asiana sitä, että päätökset tehdään heidän tahtonsa mukaisesti, vaan sitä, että heitä kuunnellaan, he saavat ilmaista ajatuksensa ja keskustella niistä aikuisten kanssa (Thomas 2001, 152). Dayn ym. (2006, 148) mukaan tunne siitä, että tulee ymmärretyksi, oli lasten mielestä hyvin tärkeää ja oikeastaan välttämätön edellytys autetuksi tulemiselle.

Osallisuudesta lastensuojelun kehittämässä

Hankkeen tavoitteena oli kerätä kokemusta siitä, miten lapset ja nuoret voisivat olla osallisina lastensuojelun kehittämässä eli toiminnassa, jonka pyrkimyksenä on luoda uusia aikaisempaa paremmin toimivia käytäntöjä. Tulokset osoittavat, että lasten ja nuorten kanssa voidaan keskustella lastensuojelusta myös yleisellä tasolla ja tarkastella sen käytäntöjä ja ilmiöitä. Asiakkaina olleilla lapsilla ja nuorilla on paljon kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä, ja he ovat valmiita jakamaan niitä, jos niille löytyy kiinnostunut kuuntelija, jolla on aikaa.

Ryhmä osallistumisen väylänä

Fokusoitu ryhmäkeskustelu osoittautui hyväksi menetelmäksi nuorten kokemusten, ajatusten ja mielipiteiden kuulemisessa. Keskustelujen osallistujat innostivat, provosoivat, kyseenalaistivat ja vahvistivat toisiaan ja tuottivat yhdessä rikkaan ja monitasoisen aineiston. Vetäjien rooli keskusteluissa oli kuitenkin tärkeä. Heidän tehtävänsä oli huolehtia siitä, että kaikki saivat äänensä kuuluville, erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä kunnioitettiin ja keskustelussa pysyttiin tavoitteen kannalta keskeisissä teemoissa.

Hankkeeseen osallistuneet ryhmät olivat yhtä lukuun ottamatta valmiita, jo aikaisemmin kokoontuneita ryhmiä. Yksi ryhmistä koottiin vain hankkeen keskustelua varten. Valmiiden ryhmien käyttöä tukivat havainnot siitä, että niiden kautta lasten ja nuorten tavoittaminen on melko yksinkertaista, luottamuksellisuuteen liittyvät sopimukset ja käytännöt ovat jo olemassa ja ryhmille on jo muodostunut oma yhdessä toimimisen kulttuurinsa.

On kuitenkin tärkeää olla tietoinen siitä, että uudessa tilanteessa, uusien aikuisten ja uuden tehtävän edessä ryhmä joutuu aina myös aloittamaan alusta. Luottamuksellista ja avointa ilmapiiriä ei voi ottaa annettuna, vaan se on aina rakennettava näissä tilanteissa uudestaan. Erilaiset tilannetekijät vaikuttavat myös siihen, minkälaisiksi keskustelun edellytykset muodostuvat. Tässä hankkeessa todettiin, että lapset olisivat tarvinneet enemmän aikaa tutustumiseen ja toisaalta myös välineitä, jotka olisivat auttaneet käsiteltävien teemojen hahmottamisessa sopivissa osissa ja tarjonneet mahdollisuuden monipuolisempaan toiminnalliseen työskentelyyn. Nuorille valitut menetelmät ja keskustelujen rakenne sopivat paremmin.

Vastaavasti jälkihuoltonuorten hankkeen keskustelua varten koottu ryhmä ei poikennut valmiista ryhmistä, vaikka toisin olisi voinut olettaa. Nuoret tavoitettiin omien työntekijöidensä kautta, ja he päättivät itsenäisesti osallistumisestaan keskusteluun. Keskustelussa syntyi tunne, että kokemukset lastensuojelusta muodostivat osallistujien välille vahvan yhdistävän siteen, jonka varassa pystyttiin keskustelemaan avoimesti ja rikkaasti.

Näiden kokemusten pohjalta voi esittää, että yksi osallisuuden muoto lastensuojelun kehittämässä voisi olla asiakkaina olevien tai olleiden nuorten kutsuminen keskustelemaan tietyistä teemoista tätä tarkoitusta varten koottuihin ryhmiin. Lasten osalta täytyy huolehtia siitä, että valitut menetelmät tarjoavat riittävästi tukea ja toiminnallisuutta haluttujen teemojen käsittelyyn.

Osallistumisen muotojen ja menetelmien valinnassa on huolehdittava myös siitä, että kaikilla lapsilla, kielellisen ilmaisun valmiuksista riippumatta, on mahdollisuus olla mukana.

Osallisuus ja eettiset kysymykset

Osallistumisen muotoja ja menetelmiä valittaessa on kiinnitettävä huomiota eettisiin kysymyksiin varsinkin, kun on kyse viranomaisista, lastensuojelusta, lapsista ja nuorista. Asetelmaan liittyy voimakkaita vallan ja vastuun jännitteitä, joskus myös vastakkainasetteluja. Ensimmäinen kysymys on, miten ja kuka valitsee mukaan kutsuttavat lapset ja nuoret? Aikuiset toimivat monella tavalla portinvartijoina ja vaikuttavat siihen, kenen ääni pääsee kuuluviin. Suomessa korostetaan helposti lasten suojelemista ja suljetaan heidät sillä perusteella osallistumisen ulkopuolelle (Strandell 2005). Lastensuojelussa lasten haavoittuvuus on usein hyvin konkreettista, mutta silti on syytä miettiä, eikö juuri näiden lasten äänen kuuleminen olisi erityisen tärkeää. Hehän näkevät yhteiskunnan pimennossa olevia puolia aivan erityisestä näkökulmasta. Tässä suhteessa osallistumisen kynnyksen tulisi lastensuojelussa olla matala. Samanaikaisesti täytyy tietenkin olla herkkä sen suhteen, millä tavalla ja menetelmillä lapset otetaan mukaan niin, että se ei aseta heitä liian vaativaan tilanteeseen.

Toinen kysymys liittyy suostumuksen pyytämiseen ja antamiseen. Kaiken viranomaistoiminnan lähtökohta on asiakkaiden itsemääräämisoikeus. Osallisuuden suhteen se tarkoittaa mahdollisuutta päättää, osallistuuko vai ei. Lastensuojelun erityiset jännitteet näkyvät esimerkiksi pohdittaessa, voiko päätöksen osallistumisesta tehdä vapaasti, jos kutsun lähettäjällä on mahdollisuus tehdä päätöksiä myös vastentahtoisista toimenpiteistä. Miten erotetaan osallistuminen kehittämistyöhön ja suunnitteluun ja toisaalta osallistuminen oman lastensuojeluasian käsittelyyn? Lasten ja nuorten osalta on ratkaistava, keneltä suostumusta osallistumiseen pyydetään ja kuka päätöksen tekee: lapsi vai vanhemmat. Kysymykseen ei ole yksiselitteistä vastausta, vaikka sitä käsiteltäisiin iän näkökulmasta ja haettaisiin tiettyä ikärajaa, jonka jälkeen päätösvalta siirtyisi vanhemmilta lapsille. Ikämääritykset ovat jäykkiä, toimivat huonosti ja niitä voi myös kyseenalaistaa (Strandell 2005). Miksi vanhemman pitäisi päättää, saako 10-vuotias olla ideoimassa uutta perhekeskusta tai kertomassa, mitä hän ajattelee ryhmätoiminnasta?

Joka tapauksessa suostumusta täytyy aina kysyä ensisijaisesti lapselta tai nuorelta itseltään. Hänellä tulee olla mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä asiasta. Tämän lisäksi tarvitaan vanhemman ja /tai mahdollisesti muiden aikuisten suostumus, varsinkin, jos heiltä odotetaan lapsen osallistumisen mahdollistamista käytännössä. Osallistuminenhan on konkreettista toimintaa, jossa pitää olla tietystä paikassa tiettyyn aikaan tai olla mahdollisuus käyttää tietokonetta, puhelinta tai muuta välinettä itsensä ilmaisemiseen. Tässä varsinkin pienemmät lapset tarvitsevat aikuisten apua. Henkinen tuki on vähintään yhtä tärkeää, ja siinäkin vanhemmilla on keskeinen rooli. Mahdollisia ristiriita-asetelmia on kuvattu ohessa (Taulukko 5). Taulukossa kuvattujen riskien toteutuminen riippuu siitä, kenen mielipidettä pidetään ratkaisevana. Tässä pohdinnassa tarvitaan kontekstin ja lapsen tilanteen yksilöllistä arviointia.

Taulukko 5. Lapsi ja aikuinen suostumuksen antajina

Aikuinen	Lapsi	
	SUOSTUU	KIELTÄYTYY
SUOSTUU	Parhaat edellytykset osallistumiselle	Riskinä pakottaminen osallistumiseen
KIELTÄÄ	Riskinä osallistumisen estäminen, lapsen äänen vaientaminen / lapsi joutuu osallistumaan ilman aikuisen tukea.	Itse valittu osallistumattomuus

Suostumuksen pyytämisen yhteydessä täytyy kertoa, miksi juuri tiettyä lasta tai nuorta pyydetään osallistumaan kyseiseen toimintaan, mitä heiltä odotetaan, mitä kertyvällä tiedolla tehdään (kuka tiedot voi saada, mihin niitä käytetään) ja miten luottamuksellisuuden suhteen toimitaan (Wright, Turner, Clay & Mills 2006, 32). Lastensuojelun konteksti asettaa luottamuksellisuudelle omat erityiset vaatimuksensa. Arvalla valitun lasten parlamentin jäsenen nimi voi hyvin olla julkinen tieto. Lastensuojelun asiakkuuden perusteella valitun kommenttiryhmän jäsenten nimet eivät voi sitä olla ilman erillistä selkeää sopimusta. Vastaavasti sopimus keskustelujen luottamuksellisuudesta täytyy aina tehdä ehdollisena. Lapsille täytyy avoimesti kertoa, että jos aikuiselle syntyy huoli lapsen turvallisuudesta tai hyvinvoinnista, hänen täytyy kertoa siitä lastensuojelun työntekijöille. On hyvä kertoa myös siitä, että lapsen kanssa puhutaan aina ennen kuin tietoja annetaan muille. Lapsen selän takana ei toimi. Sopimusta on tärkeä noudattaa, sillä luottamuksen pettäminen on erittäin vaikea kokemus niin lapsille kuin aikuisillekin.

Osallisuuden käytännön toteuttamista suunniteltaessa on otettava huomioon myös mahdolliset negatiiviset seuraukset, joita osallistuville lapsille voi siitä olla. Seuraukset voivat olla käytännöllisiä lapsen arkeen vaikuttavia asioita, joita voidaan suostumuksen pyytämisen yhteydessä ratkoa. Isompia kysymyksiä ovat osallistumisen merkitykseen ja vaikutuksiin liittyvät seikat. Jos osallistumista esimerkiksi motivoidaan lupaamalla mahdollisuus vaikuttaa asioihin eikä mikään kuitenkaan muutu, voi seurauksena olla huijatuksi tulemisen tunne, turhautuminen ja entistä korkeampi osallistumisen kynnyksen tuloisuus. Osallistuminen voi asettaa lapset vastuuseen asioista, joihin heillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta vaikuttaa, mikä voi aiheuttaa kokemuksen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta*. On selvää, ettei osallistumisesta saisi olla yksilötason negatiivisia seurauksia. Kenenkään ei pitäisi joutua kiusatuksi tai huonosti kohdelluksi esittämiensä mielipiteiden vuoksi. Lasten keskinäiseen toimintaan aikuiset eivät aina voi vaikuttaa, mutta aikuisten työntekijöiden on oltava tässä suhteessa tarkkoja. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksen toimintaa kritisoineen nuoren pilkallinen kohtelu hänen esittämiensä mielipiteiden vuoksi on väärin.

* Netistä erään kunnan sivuilta löytyvän kokouspöytäkirjan mukaan kunnanjohtaja oli lasten parlamentin kokouksessa kehottanut lapsia pitkäjänteisyyteen hankinnoissa. Perusteluna oli, että ”jos nyt tehdään velkaa, se jää Pikku Parlamentaarikkojen maksettavaksi sitten kun he menevät työelämään”. Parlamentti toimi kuitenkin kokonaan kunnanvaltuuston sille asettamien resurssien puitteissa. Voi siis kysyä, oliko lasten vastuuttaminen kunnan velkaantumisesta oikeudenmukaista?

Osallisuutta käytäntöön vievästä toiminnasta vastaavien aikuisten on siis tunnistettava siihen liittyvät eettiset kysymykset ja toiminnan rajat. Niistä on annettava realistinen kuva myös toimintaan osallistuville lapsille ja nuorille.

Rakenteet ja velvoitteet

Raportin alkupuolella (Taulukko 1, s. 6) esitellyn Shierin (2001) mallin mukaan osallisuuden toteutuminen tai osallisuus on kiinni, paitsi työntekijöiden valmiuksista ja käytettävissä olevista mahdollisuuksista ja välineistä, myös siitä, minkälaisia velvoitteita osallisuuden toteuttamiseen on. Kuten alussa todettiin, Suomen lainsäädäntö ohjaa vahvasti lasten ja nuorten kuuntelemiseen ja mukaan ottamiseen heitä koskevien asioiden käsittelyyn. Säädöstatolla lähestymistapa on selkeästi arvosidonnainen: osallisuus nähdään tärkeänä sinänsä ja tästä syystä sitä tulee edistää. Uuteen lastensuojelulakiin sisältyy kunnille asetettu velvoite vahvistaa lastensuojelun suunnitelmallisuutta. Kuntien tulee laatia suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä ja vahvistaa se valtuustossa. Suunnitelman tulee sisältää tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista ja lastensuojelun tarpeesta kunnassa sekä esitys siitä, miten noihin tarpeisiin vastataan (417/2007, 12. §). Suunnitelmien valmistelu tarjoaa kunnissa hyvän tilaisuuden lasten ja nuorten osallisuudelle. Tämä näkökulma tulisi erityisesti ottaa huomioon suunnitelmien tekemiseen liittyvässä ohjeistuksessa. Kuntien vastuulla on huolehtia siitä, että lastensuojelun varsinaiset asiantuntijat, asiakaina olevat ja olleet lapset ja nuoret, tulevat kuulluiksi ja pääsevät osallistumaan näiden suunnitelmien tekemiseen.

Valtakunnallisella tasolla paikka lasten ja nuorten osallistumiselle puuttuu lastensuojelun seurannassa, arvioinnissa ja kehittämisessä. Osittain paikan puuttuminen liittyy siihen, että lastensuojelun pitkäjänteisen kehittämisen linjaukset ja se, kuka niiden toteuttamisesta vastaa, ovat tarkemmin määrittelemättä. Olisi kuitenkin tärkeää, että tässä määrittelyprosessissa luodaan myös lasten ja nuorten osallistumiselle tarvittavat rakenteet.

Lasten osallisuuden vahvistaminen ja osallistumisen kanavien kehittäminen ovat lapsiasiavaltuutetun keskeisiä tehtäviä (Lapsiasiavaltuutetun toimintasuunnitelma 2006, 5). Lapsiasiavaltuutetun aktiivinen toiminta tarjoaakin oletettavasti tulevaisuudessa myös lastensuojelun piirissä oleville lapsille ja nuorille väylän välittää omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan päätöksiä tekeville tahoille.

Mitä mieltä?

Keskusteluihin osallistuneet lapset ja nuoret ottivat heille tarjotun mahdollisuuden vakavasti. He kertoivat omia ajatuksiaan siitä, minkälaiset toimintatavat tuntuvat hyviltä, mikä mahdollistaa omista vaikeista asioista puhumisen ja mikä avun vastaanottamisen. Hyvän työn ainekset ovat tietystä näkökulmasta itsestäänselvyyksiä: luottamus on asiakassuhteen perusta, suhde täytyy rakentaa ja se vaatii aikaa, asiakkaan omaa rytmiä tulee kunnioittaa ja niin edelleen. On kuitenkin pakko kysyä, miksi lapset ja nuoret kertoivat niin elävästi tilanteista, joissa näitä aineksia tuntui olevan hyvin vähän? ”Sinulla on puoli tuntia aikaa. Kerro, kerro, kerro.” Miten auttavaksi tarkoitettu keskus-

telu muuttuukin tietovisaksi ja yhteistyöneuvottelu selän takana puhumiseksi? Miksi jälkihuoltoonuoorten vankka käsitys oli se, että työntekijät ovat liian kiireisiä voidakseen pysähtyä kuuntelemaan, mitä heidän asiakkainaan olevat nuoret oikeasti ajattelevat? Miksi verkostopalavereja ja suuria kansakokouksia markkinoidaan lastensuojelun keskeisiksi työvälineiksi, vaikka lapset ja nuoret kokevat jäävänsä niissä herkästi yksin ja sanattomiksi? Mitä mieltä on sellaisissa ammatillisissa käytännöissä, jotka jättävät ulkopuolelle juuri niiden ihmisten kokemukset, joita varten työ on olemassa? Lastensuojelutyön kehittämisessä olisi hyvä muistaa, mikä on tärkeää:

- T: Kuinkas tärkeessä asemassa tässä on se lapsen oman näkökulman kuuleminen?
- C: Tärkeä, tärkeä, erittäin tärkeä, ja vielä kaupan päälle tärkeä (N5)

Lähteet:

- BARDY, M. & KÄNKÄNEN, P. 2005. Omat ja muiden tarinat – Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- BARDY, M., SALMI, M. & HEINO, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipiilittiseen keskusteluun. Raportteja 162. Helsinki: Stakes.
- DAY, C., CAREY, M. & SURGENOR, T. 2006. Children's key concerns: Piloting a qualitative approach to understanding their experience of mental health care. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 11, 1, 139–155.
- ERIKSSON, M., ORANEN, M., SOLBERG, A. & VATNAR, S. 2007. Nordisk perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. Teoksessa Eriksson M. (toim.) Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia. 5–24.
- ERVAST, S.-A. & TULENSALO, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris -instituutti.
- ESKONEN, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. *Acta Universitatis Tamperensis* 1107. Tampere: Tampere University Press.
- ESKONEN, I., KORPINEN, J. & RAITAKARI, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa FORSBERG, H., RITALA-KOSKINEN, A. & TÖRRÖNEN, M. (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus. 21–44.
- FLÖJT, A. 2000. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? Verkkojulkaisussa: Viitanen, R. (toim.) Nuorisokasvatus ammattina – interventioita osattoman nuoren arkeen. Nuorisotutkimusverkosto. Ladattavissa: www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/viidestuhti.htm
- FORSBERG, H. 2002. Lasten asiakuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- FORSBERG, H., RITALA-KOSKINEN, A. & TÖRRÖNEN, M. (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- FRANCIS, M. & LORENZO, R. 2002. Seven realms of children's participation. *Journal of environmental psychology* 22, 157–169.
- GIBBS, A. 1997. Focus groups. Social research update. Issue 19. University of Surrey. Ladattavissa www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html
- Hallintolaki 434/2003
- Hallituksen esitys lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi HE252/2006.
- HEIKKINEN, A. 2006. ”Olenko mä sitä riskiryhmää?” Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät – realistinen etnografia. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaattitutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Helsingin yliopisto.
- HELAVIRTA, S. 2006. Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus. 195–220.
- HOTARI, K.-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- HURTIG, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus. 167–194.
- JOKINEN, J. 2006. Esitys toimenpiteiksi huostaanottomenettelyn kehittämiseksi. Huostaanottotyöryhmän raportti 31.1.2006. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma.
- KAIVOSOJA, M. 1996. Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveyslain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991–1993. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2.
- KIILI, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KIVISTÖ, J. 2006. ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Marginalisaatiokysymysten erikoisala. Turun yliopisto.
- KÄNKÄNEN, P. & LAAKSONEN, S. 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Työryhmäraportti. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma.
- Lapsen oikeuksien sopimus. SopS 60/1991
- Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2005. Selvityksiä 2006:35. Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Lapsiasiamiehen toimintakertomus 2005. Tampereen kaupunki 2006.
- Lastensuojelulaki 417/2007 (astuu voimaan 1.1.2008)
- Lastensuojelulaki 683/1983
- Lastensuojelun kehittämisohjelma. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2006–2007. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- LESKINEN, R. 1983. ”Kuka kuulisikin minua” – Perheväkivalta lapsen silmin. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 2. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- MIKKOLA, M. 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa A Puonti, T Saarnio & A Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 77–84.
- MORRIS, J. 2003. Including all children: Finding out about the experiences of children with communication and/or cognitive impairments. *Children & Society*, 17, 337–348.
- MUUKKONEN, T. & TULENSALO, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelu sosiaalivierailun tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivierailu. Selvityksiä 1.
- MÖLLER, S. 2005. Arvioinnista sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Tutkimuksia 1. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- MÖLLER, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuu ry. Opas- ja käsikirjat 1.
- Nuorisolaki 27.1.2006/72
- Nuorten osallishanke. Hankesuunnitelma 23.5.2003. Ladattavissa www.edu.fi -> Nuorten osallisuushanke -> Hankesuunnitelma
- ORANEN, M. 2007. Barn som lärare – utbildningsprogram för barnrådgivare. Teoksessa Eriksson M.(toim.) Barn som uplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia. 81–99.
- ORANEN, M. 2006. Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämisuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto -työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma.
- ORANEN, M. 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- PAAKKUNAINEN, K. 2004. Nuorten ääni ja kunnantalon heikko kaiku. Nuoret kunnallisessa demokratiassa ja paikallisissa vaikuttajaryhmissä. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 29. Helsinki: Edita.
- PAAVOLA, A., ROUSU, S. & LAIHO, K. 2006. Lasten hyvinvointi kunnan yhteiseksi asiaksi. Lapsipolitiikan kuntakyselyn 1.4.2005 tuloksia. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Perustuslaki 731/1999
- PULLI, J. 2006. Miten tästä eteenpäin? Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 172–173.
- PÖSÖ, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133, Helsinki: Stakes.
- PÖSÖ, T., HONKATUKIA, P. & NYQVIST, L. Tulossa. The Focus groups and the study of violence. Qualitative Research.
- ROUSU, S. 2006. Lastensuojelu muuttuvassa palvelu- ja kuntarakenteessa – kannanotot ja ehdotukset lastensuojelun kehittämisohjelmalle.
- SHIER, H. 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15, 2, 107–117.
- STRANDELL, H. 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Stakes, Työpapereita 4/2005, 33–40.
- THOMAS, N. 2002. Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: Policy Press.
- VEHVILÄINEN, J. 2005. Rajatonta palvelua? Nuorten osallisuushankkeen arvioinnin väliraportti. Helsinki: Opetushallitus.
- VÄLIVAARA, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- WRIGHT, P., TURNER, C., CLAY, D. & MILLS, H. 2006. The participation of children and young people in developing social care. Participation practice guide 06. Social Care Institute of Excellence. Ladattavissa: www.scie.org.uk/publications/practiceguides/practiceguide06/index.asp

Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä

Ryhmäkeskustelun runko

1. Esittäytyminen

- Vetäjät tarkemmin, osallistujat vain etunimeltä

2. Tilanteen perustelut

- Miksi keskustelu on järjestetty?
- Miksi nuorten ajatuksia halutaan kuulla?
- Mihin kokonaisuuteen se liittyy?
- Kuka tietoja käyttää ja miten.
- HUOM! Jälkihuoltonuorten haastattelussa tärkeä kertoa siitä, että pu-
rettu haastattelu menee myös kunnan käyttöön

3. Luottamuksellisuus

- Haastattelutietojen käsittely: Keskustelu puretaan kuvanauhalla tekstik-
si ja siinä vaiheessa poistetaan tunnistetiedot. Purun ja käsittelyn jälkeen
kuvanauhat tuhotaan. Mitään henkilötietoja ei kerätä (ei siis tietoja las-
tensuojelun asiakkuudesta, perheestä tms.).
- Kaikilla mukana olevilla työntekijöillä on vaitiolovelvollisuus.
- Osallistujilla on vaitiolovelvollisuus keskustelussa kuulemistaan muiden
osallistujien asioista.

4. Keskustelun eteneminen

- Kerromme, että olemme ottaneet mukaan kortit, joista voimme valita
keskusteluun päähenkilön. Päähenkilön elämän kautta voimme miettiä
nuorta lastensuojelun asiakkaana. Haastattelussa ei ole tarkoitus käydä
läpi kenenkään yksityisiä elämäkokemuksia. Mitä mieltä nuoret tästä
ovat? Kenet he haluaisivat korteista valita?
- Mikä on päähenkilön nimi? Millainen hän on? Missä hän asuu, kenen
kanssa? Minkälaista on hänen arkinen elämänsä?
- Minkälaisia huolia ja vaikeuksia nuorella on? Mitä hän tekee, kun on
vaikeaa? Onko hänellä ketään luotettavaa ihmistä lähellään? Tietääkö
kukaan hänen vaikeuksistaan?
- Puuttuuko kukaan nuoren tilanteeseen? Kuka puuttuu ja millä tavalla?
- Mitä sitten tapahtuu? Miten tilannetta selvitetään? Miltä se tuntuu?
- Mistä on apua? Mikä ei toimi? Mikä auttaa hyvän kontaktin syntymi-
sessä? Mitä aikuisten olisi tärkeä tietää ja muistaa, kun lapsen/nuoren
tilannetta aletaan selvittää?
- Erityisiä kysymyksiä: työntekijöiden ja eri viranomaisten yhteistyö, ”lä-
hetteet” eri paikkoihin; niihin liittyvä tietojen siirtäminen.
- Sosiaalityöntekijöiden toiminta: onko heistä apua? Miten nuori kokee
itsensä lastensuojelun asiakkaana? Onko se hänestä pelottavaa, luon-
tevaa? Onko hän epä tietoinen lastensuojelun sisällöstä? Kokeeko hän
saavansa apua? Osallistuuko hän mielellään tapaamisiin?

5. Kehittämishankkeen ajatukset työskentelyn kehittämisestä ja osallistujien arviointi niistä (jos eivät ole tulleet esille aikaisemmin keskustelussa)

- Lastensuojelutarpeen selvitys, lasten ja nuorten osallisuus

6. Keskustelun päättäminen

- Osallistujien tunnelmat
- Tieto siitä, keneen voi olla yhteydessä, jos tulee jälkeinpäin jotain tärkeää mieleen tai tulee pahoja oloja (keskustelu voi tuoda mieleen vanhoja juttuja).
- Kiitokset

Hyvät vanhemmat

Suomessa on parhaillaan menossa Lastensuojelun kehittämisohjelma. Siinä etsitään uusia tapoja auttaa lapsia ja perheitä, jotka jostain syystä tarvitsevat tukea. Kehittämistyötä johtaa sosiaali- ja terveysministeriö. Siinä on mukana paljon ihmisiä eri puolilta maata. Kaikki mukana olevat ihmiset ovat aikuisia ja suurin osa heistä on erilaisia viranomaisia ja ammattilaisia.

Nyt me haluamme selvittää, mitä lapset ja nuoret itse ajattelevat lastensuojelusta. Tästä syystä järjestämme eri puolilla maata muutamia ryhmäkeskusteluja lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten kanssa.

Meitä kiinnostaa se, mitä lapset ja nuoret ajattelevat seuraavista kysymyksistä:

- Mikä auttaa lapsia ja nuoria kertomaan itseään ja perhettään koskevista huolista aikuisille?
- Miten perheen ja lapsen avun tarvetta kannattaisi selvittää?
- Mitä aikuiset voisivat tehdä lapsen ja nuorten auttamiseksi? Mitkä ovat hyviä tapoja olla avuksi?
- Haluavatko lapset ja nuoret olla mukana suunnittelemassa sitä, miten heitä ja heidän perheitään autetaan? Millä tavalla he haluaisivat osallistua?
- Mitä mieltä he ovat siitä, että lastensuojelusta puhutaan heidän kanssaan?

Lapsenne on mukana ryhmässä, jonka vetäjät ja ryhmäläiset ovat olleet halukkaita miettimään noita kysymyksiä yhdessä meidän kanssamme. Keskustelu järjestetään tavallisen ryhmätoiminnan yhteydessä ryhmän vetäjien kanssa ja siinä noudatetaan ryhmän tavallisia toimintatapoja.

Keskustelu videoidaan ja kirjoitetaan videonauhan pohjalta tekstiksi. Videonauhoitukset tuhoataan, kun keskustelut on kirjoitettu. Tekstiaineiston pohjalta kirjoitetaan raportti, jota käytetään lastensuojelutyön kehittämisessä. Sen lisäksi aineistosta tehdään pro gradu -tutkimus Tampereen yliopistossa. Tutkimuksen tekee yht.yo Kaisa-Elina Hotari.

Keskustelussa ei kerätä tietoja perheestänne, vaan puhutaan lasten ja perheiden auttamisesta yleisellä tasolla. Mitään tietoja ei myöskään tarvita perhettänne koskevista asiakirjoista. Meidän tietoomme tulee ainoastaan lapsenne kutsumanimi ja ikä sekä kuvaus ryhmätoiminnasta, jossa lapsenne on mukana. Kaikilla selvityksen tekemiseen osallistuvilla ihmisillä on vaitiolovelvollisuus eikä osallistujien nimiä käytetä missään julkisessa aineistossa. Selvitys ja tutkimus raportoidaan niin, ettei kenenkään mukana olleen lapsen / nuoren henkilöllisyys paljastu.

Osallistuminen keskusteluun on vapaaehtoista. Ohessa olevalla lomakkeella voitte antaa suostumuksenne lapsenne osallistumiselle tutkimukseen. Suostumuslomake jää ryhmän vetäjille ja talletetaan muiden ryhmää koskevien asiakirjojen mukana. Nimenne ei siis tule meidän tietoomme.

Jos haluatte lisätietoja selvityksestä, voitte ottaa yhteyttä suoraan meihin tai välittää kysymyksenne ryhmätoiminnasta vastaaville työntekijöille.

Mikko Oranen
Kehittämispäällikkö, Ensi- ja turvakotien liitto
Selvityksen vastuuhenkilö
p. 040 744 6505
mikko.oranen@etu.inet.fi

Kristiina Laiho
Projektipäällikkö
Lastensuojelun kehittämisohjelma
p. 050 531 5439
kristiina.laiho@pikassos.fi

Suostumus Lastensuojelun kehittämisohjelman järjestämään ryhmäkeskusteluun osallistumisesta

Palauta lapsen ryhmän vetäjälle _____ , _____ mennessä
vetäjän nimi

Anna suostumukseni siihen, että lapseni _____ (nimi) voi osallistua

Lastensuojelun kehittämisohjelman järjestämään ryhmäkeskusteluun _____
(keskustelun ajankohta)

ja keskusteluaineistoa voidaan käyttää Tampereen yliopiston lasten osallisuutta käsittelevässä tutkimuksessa.

____ / ____ / 2006 _____
paikka ja päiväys huoltajan allekirjoitus ja nimen selvennyt

Hei!

Nuorten mielipiteet ovat tärkeitä!

Olemme mukana toiminnassa, jossa kehitetään lastensuojelun työskentelyä. Tähän kehittämistyöhön halutaan mukaan myös nuoria. Tästä syystä järjestämme eri puolilla maata muutamia ryhmäkeskusteluja lastensuojelun asiakkaina tai muissa ryhmissä olevien lasten ja nuorten kanssa.

Mistä ryhmässä puhutaan?

Keskustelussa mietitään yhdessä esimerkiksi sitä, miten kannattaisi lähteä selvittämään asioita silloin, kun nuorella on vaikeuksia kotona tai hänellä on jotain muita isoja ongelmia elämässään. Mitä aikuiset voisivat tehdä nuorten auttamiseksi? Mitkä ovat hyviä tapoja olla avuksi?

Haluaisimme kuulla myös ajatuksiasi siitä, millä tavalla nuoret haluaisivat olla mukana suunnittelemassa lastensuojelutyötä.

Näihin kysymyksiin ei ole mitään valmiita vastauksia. Sinun mielipiteesi ovat tärkeitä ja arvokkaita, koska nuorten ajatuksista eivät voi kertoa muut kuin nuoret itse.

Tarvitsemme sinun lupasi

Olemme olleet yhteydessä ryhmäsi vetäjiin ja he ovat luvanneet välittää tämän kirjeen sinulle. Tarvitsemme sinun lupasi siihen, että voimme tulla ryhmäänne juttelemaan kanssanne noista edellä mainituista asioista.

Keskustelu videoidaan ja kirjoitetaan videonauhan pohjalta tekstiksi. Videonauhaukset tuhotaan, kun keskustelut on kirjoitettu. Tekstiaineiston pohjalta kirjoitetaan raportti, jota käytetään lastensuojelutyön kehittämisessä. Sen lisäksi aineistosta tehdään tutkimus Tampereen yliopistossa. Tutkimuksen tekee Kaisa-Elina Hotari, joka on sosiaalityön opiskelija.

Keskustelussa ei kerätä mitään muita tietoja sinusta tai perheestäsi. Voit kertoa ajatuksistasi juuri sen verran kuin itse haluat. Meidän tietoomme tulee ainoastaan sinun etunimesi ja ikäsi. Kaikilla hankkeessa mukana olevilla on vaitiolovelvollisuus.

Osallistuminen on vapaaehtoista

Osallistuminen keskusteluun on vapaaehtoista. Alla olevalla lomakkeella voit antaa luvan siihen, että voimme tulla keskustelemaan sinun ja ryhmän kanssa. Palauta suostumuslomake ryhmäsi vetäjälle, joka tallettaa sen.

Haluatko kysyä jotain?

Jos haluat lisätietoja selvityksestä, voit ottaa yhteyttä suoraan meihin. Jos joku asia jäi sinua mietityttämään, voit pyytää ryhmäsi vetäjää välittämään kysymyksesi meille.

Terveisin,

Mikko Oranen
Kehittämispäällikkö, Ensi- ja turvakotien liitto
Selvityksen vastuuhenkilö
p. 040 744 6505
mikko.oranen@etu.inet.fi

Kristiina Laiho
Projektipäällikkö
Lastensuojelun kehittämisohjelma
p. 050 531 5439
kristiina.laiho@pikassos.fi

Suostumus Lastensuojelun kehittämisohjelman järjestämään ryhmäkeskusteluun osallistumisesta

Palauta ryhmän vetäjälle _____, _____ mennessä
vetäjän nimi

Osallistun Lastensuojelun kehittämisohjelman järjestämään ryhmäkeskusteluun _____
(keskustelun ajankohta). Annan suostumukseni siihen, että keskustelu voidaan nauhoittaa ja sitä
voidaan käyttää Tampereen yliopistossa tehtävässä tutkimuksessa.

_____/_____/2006
paikka ja päiväys

_____
allekirjoitus ja nimen selvennys

Tiivistelmä

Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että hänellä on itselleen merkittävässä yhteisöissä mahdollisuus olla osallinen ja mukana asioiden käsittelyssä. Osallistamalla opimme olemaan ja elämään yhdessä. Suppeammin ymmärrettynä osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja vaikuttaa niihin. Osallisuus onkin yksi Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämistä perusoikeuksista. Suomalainen lainsäädäntö tukee vahvasti oikeuden toteutumista.

Ensi- ja turvakotien liitto toteutti Mitä mieltä? Mitä mieltä! -hankkeen sosiaali- ja terveystieteiden Lastensuojelun kehittämishankkeen toimeksiannosta. Hankkeelle asetettiin kaksi päätavoitetta. Ensinnäkin pyrkimyksenä oli kokeilla, miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palvelujen kehittämisessä voidaan vahvistaa. Toiseksi tavoitteena oli selvittää, mitä lapset ja nuoret ajattelevat nykyisestä lastensuojelun käytännöistä.

Menetelmänä kokeilussa käytettiin fokusryhmäkeskustelua, jossa väljän kehyskertomuksen avulla käsiteltiin lastensuojelun avoimuuden työskentelytapoja ja osallistujien näkemyksiä niistä. Keskustelun virittäjänä ja kuljettajana käytettiin lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn kehitettyjä kuvakortteja. Aineisto koostui kaikkiaan viiden ryhmän tapaamisista, joihin osallistui yhteensä 19 lasta ja nuorta kahdessa lastenryhmässä (9–10-vuotiaat) ja kolmessa nuorten ryhmässä (15–18-vuotiaat). Osallistujista kolme oli poikia ja loput tyttöjä. Keskustelut videoitiin ja purettiin kuvanauhoilta tekstitiedostoksi.

Fokusryhmäkeskustelu osoittautui hyväksi menetelmäksi nuorten kokemusten, ajatusten ja mielipiteiden kuulemisessa. Nuoret innostivat, provosoivat, kyseenalaistivat ja vahvistivat toisiaan ja tuottivat yhdessä rikkaan ja monitasoisen aineiston. Lapsille keskustelutilanne oli vaativampi. Tulokset kuitenkin osoittavat, että lastensuojelusta voidaan lasten ja nuorten kanssa keskustella myös yleisellä tasolla. Heidän kanssaan voidaan myös tarkastella lastensuojelun käytäntöjä ja ilmiöitä. Asiakkaina olleilla lapsilla ja nuorilla on paljon kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä, ja he ovat valmiita niitä jakamaan, kun löytyy kiinnostunut kuuntelija, aikaa ja sopiva ympäristö. Lasten kanssa työskennellessä täytyy huolehtia siitä, että valitut menetelmät tarjoavat riittävästi tukea ja toiminnallisuutta haluttujen teemojen käsittelyyn. Lisäksi on huolehdittava siitä, että kaikilla lapsilla on kielellisen ilmaisun valmiuksista riippumatta mahdollisuus olla mukana.

Keskusteluissa kuvattujen hyvän työn aineksien, kuten luottamuksellisen suhteen työntekijään ja mahdollisuus tutustumiseen, pitäisi olla itsestäänselvyksiä. Siksi onkin pakko kysyä, miksi lapset ja nuoret kertoivat niin elävästi tilanteista, joissa näitä aineksia tuntui olevan hyvin vähän. Mitä mieltä on sellaisissa ammatillisissa käytännöissä, jotka jättävät ulkopuolelle juuri niiden ihmisten kokemukset, joiden hyväksi työtä tehdään? Omalta osaltaan raportti haluaakin muistuttaa, mikä lastensuojelutyössä ja sen kehittämisessä on olennaista. Kun nuorten ryhmässä kysyttiin, miten tärkeää lapsen oman näkökulman kuuleminen on, vastaus tuli heti: ”Se on tärkeää, erittäin tärkeää ja vielä kaupan päälle tärkeää!”